

संस्कृतविद्यासमिति-पत्रिका

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITASRI

A Monthly Journal of
Sanskrit Education Society

தனி ப்ரதி

விகை கு. 4

OCTOBER 2020

ஸம்ஸ்க்ருதஸ்ரீ:

ஸம்ஸ்க்ருத கல்விக்

கழக மாத இதழ்

2020-1,

செயலிணை: மோஸ் ரோடு,
மந்தைவெளி, சென்னை-28

कवीन्द्रहृत्पद्ममन्दवाहां मनोनिक्कायान्धतमोपहन्त्रीम् ।
विद्वन्मनोऽभोजविहारहंसीं वाणीं कलास्वादरमां भजामः ॥

கவிகளில் இந்திரரைப் போன்றவர்களின்
இதயத்தாமரையின் தேன்பெருக்கானவளும் மனமாகிய
வீட்டின் இருளைப் போக்குவளும் அறிஞர்களின் மனமாகிய
தாமரையில் உலவும் அன்னப்பேடும் கலைச்சுவையின்
செல்வமானவளுமான வானியைப் போற்றுவோம்.

C 24951402

உ

THE SAMSKRIT EDUCATION SOCIETY (Regd) MADRAS

Old 212/13-1, New No.11, St. Mary's Road, R.A. Puram, Chennai - 600 028.

Secretary & Treasurer : **Sri G. SITHARAMAN, F.C.A.**Editor and Publisher : **Dr. S. SRINIVASA SARMA**Associate Editor : **Dr. G. Sankaranarayanan**

Department of Sanskrit,

SCSVMV Univeristy, Enathur,

Kanchipuram, Tamilnadu

Cell : 99941 03957

1. ஸ்ரீமதி சாந்தா ஸ்ரீநிவாஸன், ஆழ்வார்ப்பேட்டை	98843 1221
2. ஸ்ரீமதி சாந்தி அசோக், மந்தைவெளி	24951402
3. ஸ்ரீமதி கௌரீ கருணாகரன், மைலாப்பூர்,	24320544
4. ஸ்ரீமதி ரமாசுந்தரராஜன், சென்னை -95,	65687635
6. ஸ்ரீ R. முத்து கிருஷ்ணன் கொரட்டூர்	26872430
7. ஸ்ரீ S. ரங்கநாத சர்மா, சேலையூர்	22291720
8. ஸ்ரீமதி புவனேசுவரீ ராஜகீழ்பாக்கம்	9841212047
9. ஸ்ரீ K. ராஜேசுவரீ மாடம்பாக்கம்	9962837319
10. ஸ்ரீ S. ஹரிஹரன் நங்கைநல்லூர்	9841403859
11. ஸ்ரீ S. அனந்தன், மதுராந்தகம்	9894709418
12. ஸ்ரீ P.R. சுப்ரமணியம், முகிலவாக்கம்	42649052
13. ஸ்ரீ R. ஸ்ரீநிவாஸகோபாலாசார்ய ஸ்ரீரங்கம்	2430632
14. ஸ்ரீமதி ராஜம் சுந்தர், திருநெல்வேலி	9488326850
15. ஸ்ரீ P.D. ஸ்ரீநிவாஸன், திருநின்றவூர்	9445703470
16. ஸ்ரீ R. ரங்கநாதன், காஞ்சீபுரம்	97910 55428
18. ஸ்ரீமதி டி.வி. ஜயலக்ஷ்மி சர்மா, புன்குன்னம்,
தஞ்சை-680 002,	0487-2382964
19. ஸ்ரீமதி கௌரீவேங்கடராமன், காட்கோபர்,
Mumbai East	09757115154
ஸ்ரீ வி. கோதண்டராமன், Mrs. கீதா ரேகா, ஆதம்பாக்கம்	9444469638.

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

माला : ४२

October 2020

पुष्पम् : १०

कलि : ५१२२

शार्वरी - तुलामासः

४२-१०

The Samskrit Education Society
Established with the blessings of
His Holiness SRI MAHASWAMIGAL
of Kanchi Kamakoti Peetam in the
year 1957.

OFFICE:

Old 212/13-1, St.Mary's Road,
Mandaiveli, Chennai - 600 028.

PRESENT ACTIVITES

1. Assisting study of Sanskrit.
2. Publication of books and monthly journal SAMSKRITASRI.

SAMSKRITASRI Founder Editor

Vaidyasri

S.V.RADHAKRISHNA SASTRI

Hon. Editor

Dr.N.VEEZHINATHAN

Editor and Publisher

Prof. Dr. S.SRINIVASA SARMA

Associate Editor

Dr. G. SANKARANARAYANAN

Hon. Academic Advisors :

Dr.K.SRINIVASAN,

K.S.R.I.Chennai.

SMT. SANTA SRINIVASAN, SES,
Chennai.

Associate Editors :

Pandit S. Ranganatha Sarma,
Chennai.

Prof. G. Srinivasu, Kanchipuram.

Prof.C.V.Seshadri, Chidambaram.

Technical Assistants :

Dr. V. NAGARAJAN

Dr. S. THIAGARAJAN

१. सम्पादकीयम्	४
२. यवद्वीपसाहित्यशतकम्	५
३. रघुवंशम्	७
४. अष्टाङ्गहृदयम्	९
५. मन्त्रार्थचिन्तनम्	१२
६. तिरुक्कुरल्	१४
७. योगरहस्यम्	१६
८. श्रीकृष्णचरितम्	१९
९. शास्त्रं ज्योतिःप्रकाशार्थम्	२१
१०. श्रीमहास्वामिनां वचः	२६
११. बालकथा	२८
१२. कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा	३०
१३. Shri C.A. Ekambaram	३२
१४. நீலகண்ட ஸ்ரீமதிதரின் கற்பனை வெள்ளத்தின் உச்சநிலை	३७
१५. श्रीमद्भूतयोगीतिदिव्यसूरिवैभवम्	३८
१६. गद्यकाव्यभेदः	४४
१७. पदरञ्जनी	४९

SUBSCRIPTION RATES

ANNUAL	: Rs. 40/-
LIFE SUBSCRIPTION	: Rs. 400/-
PAGE DONATION	: RS.200/-
Subscription and donations may be sent in the form of crossed D.D./Drawn in favour of the Secretary and Treasurer.	
DD/Cheque should be sent by Speed Post only	

The Samskrit Education Society (Regd.),

Old 212/13-1, St.Mary's Road, Mandaiveli, Chennai - 600 028.

Ph: 044 - 24951402 / Email: editorsamskritasri@gmail.com

शार्वरी - तुलामासः

3

OCTOBER - 2020

सम्पादकीयम्

तारुण्यभूषा महिलेव लोकं
विद्वद्विनोदैः विविधैः सुलेखैः ।

आवर्जयन्ती महिता महद्भिः

श्रीसंस्कृतश्रीः विलसेद्यशोभिः ।।

भिन्नरुचिर्हि लोक इत्यभियुक्तवचनं सुयुक्तमेव । एकस्य कोपहेतुरेव विषयोपरस्यानन्ददायको भवति । गर्हणीया अपि विषया ग्रहणीया केषाञ्चित् । महनीया अपि विषया जिहासनीया केषाञ्चित् । अतः सर्वमनोहर इति विषय शशशृङ्गायित एवेत्यलम् । अथापि सज्जना हि मर्यादाभूता लोकस्य । अतः सज्जनैरगर्हितम् आमोदनीयं वा कर्म लोकोपकाराय कल्पते । शास्त्राय च सुखाय चेत्येतदर्थमेव महर्षिभिः लोकोत्कर्षहर्षिभिः शास्त्राणि प्रणीतानि । अतस्स एव मार्गः आत्मनः परेषाञ्च सुखाय भवति । इन्द्रियविषयेषु अविप्रतिपत्तिः इन्द्रियजयः शास्त्रानुष्ठानं वेति कथयार्थशास्त्रकारेण इदमेवोल्बणीकृतम् । न केवलमात्मसौख्यमपि चेतरेषामपि सौख्याय यद्भवति तदेवाचरणीयम् । ततः स्वभावतः केषाञ्चिदेव सम्भवति । अत एव शास्त्रप्रमाणं यदि विधाय वयं कार्याणि पश्यामस्तर्हि अध्यात्ममार्गः प्रकटः भवति । परेषाञ्चोपकारस्सम्भवति । इष्टापूर्तमिति नाम्ना परिकल्पिताः सर्वा अपि प्रणाल्यः आत्मनः श्रेयसे इतरेषाञ्च प्रीणने उपयुक्ताः । अतः शास्त्रानुष्ठानमेव समस्तलोकस्य आत्मनश्च श्रेयसे भवतीति तत्त्वमिदमवगत्य तदनुसारेण कार्याणि विधातव्यानीति प्रार्थयते सम्पादकवर्गः ।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

यवद्वीपसाहित्यशतकम्

Padmasri. ABHIRAJA RAJENDRA MISHRA

Formerly Vice-Chancellor,
Varanasi

एवं हि मूलकाव्यस्य वृत्तमन्यत्रकल्पितम् ।
धर्मजेन यथाकामं कविना क्रान्तदर्शिना ॥४१॥
भौमकाव्यं कृतं केन कदा नेदं विचीयते ।
किन्तु ख्यातेः परां कोटिं रूढेयं काव्यसर्जना ॥४२॥
कृष्णानन्दनसाम्बोऽसौ स्वप्ने यज्ञवतीं प्रियाम् ।
पश्यति प्रेयसीं स्वीयां पूर्वजन्मनि संगताम् ॥ ४३ ॥
तदन्वेषणसन्नद्धो द्वारकातः प्रतिष्ठते ।
दानवेन्द्रस्य भौमस्य किन्तु सा दुहिताऽनघा ॥४४॥
पार्थद्वितीयः कृष्णोऽन्ते भौमं नरकसंज्ञकम् ।
हत्वा यज्ञवतीं दत्ते स्वसुतायेति सा कथा ॥४५॥
उषानिरुद्धसम्बद्धं महाभागवताश्रितम् ।
मन्ये प्रकल्पितं वृत्तं यवद्वीपभुवाऽन्यथा ॥४६॥
ततः पनुलुहाख्योऽसौ धर्मेश्वरसभाकविः ।
हरिवंशं लिलेखान्यत् काव्यं घटोत्कटाश्रयम् ॥४७॥
श्रीकृष्णरुक्मिणीवृत्तं हरिवंशोऽनुवर्णितम् ।
घटोत्कटाश्रये किन्तु चित्रमेव कथानकम् ॥४८॥
अभिमन्युर्विवाहेच्छुः कृष्णपुत्र्या हलिक्लमात् ।
घटोत्कचाश्रयं याति वृणोति शितिसुन्दरीम् ॥४९॥

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

काव्यत्रयं ततश्चक्रे तनकुंगो महाकविः ।
 स चक्रवाकदूताख्यं प्रथितं वृत्तसञ्चयम् ॥५०॥
 उद्दालकापरसंज्ञं काव्यं पतिव्रताभिधम् ।
 लुब्धकाख्यं तृतीयञ्च रुद्रभक्तिसमन्वितम् ॥५१॥
 सिंहसारिकुलोद्धर्तुः राजसस्य सभाकविः ।
 त्रयोदशाशताब्दीयस्तनकुंगः प्रथाङ्गतः ॥५२॥
 काव्यद्वयं तन्तुलरः प्रणिनाय जिनानुगः ।
 हयम्बरुकसाम्राज्ये चतुर्दशतमे शते ॥५३॥
 अर्जुनविजयं काव्यं सुतसोमं च जातकम् ।
 कार्तवीर्यकथा काव्ये प्रथमे वर्णिता खलु ॥५४॥
 प्रपञ्चश्चापि तत्रत्यः काव्यं पृथुकलेवरम् ।
 प्रणिनाय परं रम्यं तन्नागरकृतागमम् ॥५५॥
 बहूनि सन्ति काव्यानि ललितानि श्रुतानि च ।
 अज्ञाताः किन्तु कर्तारः कालश्चापि न निश्चितः ॥५६॥
 काव्यं ब्रह्माण्डपुराणं कुञ्जरकर्णसंज्ञितम् ।
 अर्जुनसहस्रबाहुनाम्ना ख्यातं तृतीयकम् ॥५७॥
 पार्थयज्ञं ततस्तुर्यं किरातार्जुनवृत्तकम् ।
 कालयवनान्तकाख्ये रम्या भागवती कथा ॥५८॥
 काव्ये हरिश्रये वृत्तं सुमाल्यादिकरक्षसाम् ।
 देवासुराणां संग्रामो हरिविजये वर्णितः ॥५९॥
 कृष्णान्तकं ककवीनं कृष्णलीलासमापनम् ।
 विघ्नोत्सवं व्रतसत्यं बौद्धधर्मावलम्बिते ॥६०॥ (अनुवर्तते.....)

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

रघुवंशम्

Sri. R.RANGANATHAN,

Sanskrit Education Society, Kanchipuram

द्वादशसर्गः सप्ताशीतितमः श्लोकः

अन्योन्यदर्शनप्राप्तविक्रमावसरं चिरात् ।

रामरावणयोर्युद्धं चरितार्थमिवाभवत् ।।

पदच्छेदः

अन्योन्यदर्शनप्राप्तविक्रमावसरं, चिरात्, रामरावणयोः, युद्धं,
चरितार्थम्, इव, अभवत् ।।

शब्दरूपाणि

अन्योन्यदर्शनप्राप्तविक्रमावसरम् - अकारान्तनपुंसकलिङ्गः शब्दः,
प्रथमैकवचनम् ।

युद्धं, चरितार्थम् - अकारान्तनपुंसकलिङ्गः शब्दः,
प्रथमैकवचनम् ।

चिरात्, इव - अव्ययम् ।

रामरावणयोः - अकारान्तपुंलिङ्गशब्दः,
षष्ठीद्विवचनम् ।

अभवत् - भू सत्तायाम् इति धातोः लङि
प्रथमपुरुषैकवचनम् ।
अभवत् अभवताम् अभवन्
इति रूपाणि ।

प्रतिपदार्थः

चिरात् - வெகு காலத்திற்குப் பின்,
अन्योन्यदर्शनप्राप्तविक्रमावसरं - ஒருவரை ஒருவர் காண்பதால்

शार्वरी - तुलामासः

7

OCTOBER - 2020

சங்கீதசுரீ:

SAMSKRITA SRI

அடையப்பெற்ற பராக்ரம சந்தர்பமுடைய, ராமராவுணயோ: -
 ராமராவணர்களின், யுத்தம் - போர், ஈரதார்த்தமவ -
 முழுப்பயனையும் அடைந்தது போல், அஃவத் - இருந்தது
 வ்யாகரணவீசேஷ:

அந்யோந்யதர்சனபுரூபவிக்ரமாவஸரம் = அந்யோந்யஸ்ய தர்சனம் -
 அந்யோந்யதர்சனம், தர்சனேன புரூப: - தர்சனபுரூப:, அந்யோந்யதர்சனேன
 புரூப: விக்ரமஸ்ய அவஸர: யஸ்மிந் தத்।

ராமராவுணயோ: = ராமசு ராவணசு ராமராவுணயோ, தயோ:।

ஈரதார்த்தம் = ஈரத: அர்த்த: யஸ்ய தத்।

கோஷ:

சக்தி: புராக்ரமபுரூபவிக்ரமஸுத்வதீசக்திதா।

ஃவார்த்த:

ஈராய சு்வஸமானவீராவலோகனேன புரூபபுராக்ரம: ராஃவபுலஸுத்யயோ:
 சட்க்ராம: சபல: ஜாத:।।

(அநுவர்த்திதே.....)

❀ ஃராதவாணீ ❀

ஜாதி: சுஃதஸு்வஜனோ யோ யதேஃ க்ஷீணே வுத்தே த்யஜ்யதே மானவீஃ।
 ததா தத்ர க்ஷீணபுண்யம் மநுஷ்யம் த்யஜந்தி சத்ய: சேஸ்வரா தேவஸங்ஃ।।

௧.௧௩.௨

இவ்வுலகில் பணமில்லாதவன்
 உறவினனாயிருப்பினும் நண்பனாயிருப்பினும் தன்
 மனிதனாயிருப்பவனும் அவனை மனிதர்கள்
 எப்படி விட்டு விடுவார்களோ அப்படியே மறு உலகில்
 புண்ணியமிழந்த மனிதனை ஆளுமையுடைய
 தேவர்கள் விட்டுவிடுகிறார்கள்.

சார்வரீ - துலாமாச:

8

OCTOBER - 2020

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

अष्टाङ्गहृदयम्

Prof. S. SWAMINATHAN

Sri Jayendra Saraswathi Ayurveda College, Poonamallee

४. रोगानुत्पादनीयोऽध्यायः

वेगान् न धारयेद् वात-विण्-मूत्र-क्षव-तृट्-क्षुधाम् ।

निद्रा-कास-श्रम-श्वास-जृम्भाश्रु-च्छर्दि-रेतसाम् ॥ ४.१

वात-विण्-मूत्र-क्षव-तृट्-क्षुधा-निद्रा-कास-श्रम-श्वास-जृम्भ-अश्रु-च्छर्दि-
रेतसां वेगान् न धारयेत् - கீழ்க்காற்று (குடலில்), மலம், சிறுநீர்,
தும்மல், தண்ணீர் தாஹம், படி, தூக்கம், இருமல்,
சிரமஸ்வாஸம், கொட்டாவி, கண்ணீர், வாந்தி, விந்து ஆகிய
இயற்கை உந்துதல்களை அடக்கலாகாது.

अधो-वातस्य रोधेन गुल्मोदावर्त-रुक्-क्लमाः ।

वात-मूत्र-शकृत्-सङ्ग-दृष्ट्य-ग्नि-वध-हृद्-गदाः ॥ ४.२

अधो-वातस्य रोधेन - குடல்கீழ்க் காற்றை அடக்குவதால்,
गुल्म-उदावर्त-रुक्-क्लमाः - குல்மம், குடல்காற்று
மேலெழும்புதல், குடல் வலி, தளர்ச்சி वात-मूत्र-शकृत्सङ्ग-
दृष्ट्यग्निवध-हृद्गदाः (च जायन्ते) - குடல்காற்று, சிறுநீர்,
மலம் ஆகியவை தடையறுதல், கண்பார்வையை இழத்தல்,
பசித்தீ பலவீனம், இதய உபாதைகள் ஆகியவை ஏற்படும்.

शकृतः पिण्डिकोद्वेष्ट-प्रतिश्याय-शिरो-रुजः ।

ऊर्ध्व-वायुः परीकर्तो हृदयस्योपरोधनम् ॥ ४.३ ॥

मुखेन विट्-प्रवृत्तिश्च पूर्वोक्ताश्चामयाः स्मृताः ।

शकृतः (रोधेन) पिण्डिकोद्वेष्ट-प्रतिश्याय-शिरो-रुजः, ऊर्ध्व-
वायुः, परीकर्तः, हृदयस्य उपरोधनं, मुखेन विट्-प्रवृत्तिः च जायन्ते

- மலத்தை அடக்குவதால், கெண்டைக்கால் சதைபிரளுதல், ஜலதோஷம், தலைவலி, ஏப்பம், குடலில் கத்தரிக்கோலால் நறுக்குவது போன்ற வலி, நெஞ்சைடைப்பு, வாயிலிருந்து மலம் வெளிப்படுதல் ஆகியவை உண்டாகும். பூர்வோக்தா: அமயா: ச ச்மூதா: - மேலும் முன்கூறிய (குடல்கீழ்க்காற்றை அடக்குவதால் ஏற்படக்கூடிய) உபாதைகளும் வரக்கூடும்.

அட்க-பட்காசுமரீ-வஸ்தி-மேட்ர-வட்குஷண-வேதனா: || 118.4

மூத்ரஸ்ய ரோதாட் பூர்வே ச ப்ராஸ்யோ ரோஸ்ததௌபதம் |

வத்யப்யஜ்ஜாவகாஹாசு சுவேதனம் வஸ்தி-கர்ம ச || 118.5

அந்ந-பானம் ச விட்க-பேதி விட்க-ரோதாத்யேஸு யக்ஷமஸு |

மூத்ரஜேஸு து பானே ச ப்ராபக்தம் ஸஸ்யதே தூதம் || 118.6

ஜீர்ணான்திகம் சோதமயா மாத்ரயா யோஜனா-தூயம் |

அவபீடகம் எதஸ்ச சஞ்ஜிதம் தந்நகோவிதே: || 118.7

மூத்ரஸ்ய ரோதாட் - சிறுநீரை அடக்குவதால், அட்கபட்க-அசுமரீ-வஸ்தி-மேட்ர-வட்குஷண-வேதனா: (ஜாயந்தே) - உடல்வலி, சிறுநீரகங்களில் கற்கள் உற்பத்தி, சிறுநீர்ப்பை ஆண்குறி தொடை இடுக்கு ஆகிய பகுதிகளில் வலி போன்றவை ஏற்படும். ப்ராஸ்ய: பூர்வே ரோகா: ச ஜாயந்தே - முன்கூறிப்பிட்ட குடல் காற்று மற்றும் மலத்தை அடக்குவதால் ஏற்படும் நோய்களும் இங்கும் உண்டாகின்றன. தௌபதம் ச வஸ்தி-அப்யட்க-அவகாஹா: சுவேதனம் வஸ்திகர்ம ச (பவதி) - இவை மூன்றையும் தடுப்பதால் ஏற்படும் உடல் உபாதைகளுக்கான சிகிச்சைகள் மருந்துத் திரியை ஆசனவாயில் சொருகுதல், எண்ணெய்த் தேய்த்தல்,

சங்கீதசுரீ:

SAMSKRITA SRI

நீர்த்தொட்டி நீராட்டம், வியர்வை சிகிச்சை, வஸ்தி சிகிச்சை ஆகியவையாகும். விட் ரோத்யேஸு யக்ஸஸு விட்ஸேதி அந்ரபானம் ச பவதி - மலத்தை அடக்குவதால் ஏற்படும் உபாதைகளை, மலம் நன்கு கழியும்படி உள்ள உணவு மற்றும் பானங்களைப் பருகதல் நல்லதாகும். மூத்ரேஸு து உத்ரமயா மாலயா துத்ரம் ப்ராஃபக்த் ஜீர்ணான்திகம் ச யோஜனாதுவயம் பானே ஸஸ்யதே ச - சிறுநீரை அடக்குவதால் ஏற்படும் உபாதைகளை 24 மணிநேரத்தில் செரிக்கும் நெய்யை 2 ஆக வகுத்து உணவிற்கு முன் ஒரு பாதி, உணவு செரிமானமானபின் மற்ற பகுதி எனக் குடிப்பதும் நல்லது. ஂதத் - இதுபோன்ற விதத்தில் அருந்தப்பட்ட நெய் உபயோகத்திற்கு, அவபீடகம் - 'அவபீடகம்' என்று பெயராகும். தந்ரகோவிதே: ஸஞ்ஜிதம் ச - இதை வித்வன்மாரால் நிர்ணயிக்கப்பட்டதாகும் என்றும் கூறலாம்.

(அநுவர்ததே.....)

❀ ஃரதவாணி ❀

தபஸ்ச தானம் ச ஸமோ தமஸ்ச ஃராரஜவம் ஸர்வஃதானுகம்யா ।
நஸ்யந்தி மானேன தமோஃபிஃதூ: புஸ: ஸதேவேதி வதந்தி ஸந்த: ॥

௧.௧௩.௨௨

அக இருளால் மறைக்கப்பட்டவர்கள் தவத்தையும்
கொடையையும் பொறுமையையும் புலனடக்கத்தையும்
நேர்மையையும் பிற உயிர்களிகன் மீதான
இரக்கத்தையும் தம் ஆணவத்தால் இழப்பர்
என்று நல்லோர் கூறுவர்.

ஸார்வரீ - துலாமாஸ:

11

OCTOBER - 2020

मन्त्रार्थचिन्तनम् - ३८

परमं-ज्ञान-साधनं किम् ? (प्रथमो भागः)

सत्यम्

Dr. M. JAYARAMAN

Krishnamacharya Yoga Mandiram,

Chennai

सत्यं परं परगं सत्यगं सत्येन न सुवर्गाल्लोकाच्यवन्ते

कदाचन सतागं हि सत्यं तस्मात् सत्ये रमन्ते... ।

महानारायणोपनिषद् - अनुवाकः ६२

पीठिका

ज्ञानसाधनानि बहूनि विद्यन्ते, शमः, दमः, तपः, सत्यम्, त्यागः इत्येवम्। एतेषु किं परमम् इति परमकल्याण्या श्रुत्या बालानामपि सुखबोधानुकूलतया विवेचनं कृतमस्ति महानारायणोपनिषति। एकैकशः साधनान्युपन्यस्यन्ते तेषां गुणकीर्तनपुरस्सरम्। अन्ते च परमं साधनं प्रस्तौति भगवती श्रुतिः। तत्रादौ प्रथमं सत्यं प्रस्तूयते।

श्रीमत्सायणभाष्यानुसारी मन्त्रार्थः

प्रमाणेन यद् गृहीतं वस्तु तस्य तथैव कथनं - सत्यम्। तदेव - परं - पुरुषार्थसाधनेषु उत्कृष्टम्। परगं सत्यम् इति पुनर्वचनेन आदरः प्रकट्यते। अथवा परमात्मापि सत्यशब्देनैव विनिर्दिश्यते, स च अबाधः इति कृत्वा। एवं लौकिकव्यवहारे अबाधं सत्यवचनं श्रेष्ठ्यमर्हति। यावज्जीवं सत्यकथनेन, स्वर्ग-लोकप्राप्तिः, ततः अप्रच्युतिः अपि सिद्ध्यति। अनृतवादिनः केनचित् पुण्येन स्वर्गं प्राप्नुवन्ति चेदपि तेषामनृतवादित्वकारणात्, कर्मफलं पूर्णतया अननुभूयैव शीघ्रमेव स्वर्गात् लोकात् अधःपतन्ति। किञ्च सत्(सज्जन)-सम्बधितया एव सत्यमिति शब्दः अपि निष्पद्यते। सत्पुरुषसम्बद्धत्वादपि सत्यस्य श्रेष्ठत्वम्।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

तस्मात् तदेव परमं ज्ञानसाधनं स्यादिति एकेषां महात्मनां मतम्।

विवरणम्

ज्ञानस्य परमं साधनं किमिति श्रुतिः अग्रे कथयिष्यति। ततः पूर्वं कानि कानि परमसाधनत्वेन प्रसक्तानि इति मुमुक्षुणा ज्ञातव्यम्। तेन निर्भ्रमतया परमसाधनार्जने मुमुक्षुः प्रयतेत।

ये न तावत् मुमुक्षवः लौकिकव्यवहार एव रताः तैरपि समर्जनीयाः निजात्मनि पोषणीयाः गुणाः के इति ज्ञानमपेक्षितम्। तत्रादौ सत्यमेव प्रथममुपतिष्ठते।

सत्यस्य विषये उपरितने मन्त्रे यत् कथितं तद् बिन्दुशः स्मरणानुकूलतया सङ्गृहीतमत्र -

१. यद् यथार्थभूतं वचनं तत् सत्यम्। सर्वदापि अविचार्य, यथार्थमविज्ञाय व्यवहारः लोके दृश्यते। विशिष्य, एतर्हि सामाजिकमाध्यमानि सर्वत्र प्रसृतानि, तत्र बहवः सन्देशाः अग्रे सार्यन्ते अविचार्यैव। सेयं सहसा क्रियमाणा क्रिया निवारणीया। ततः सत्यपालनारम्भः भवितुमर्हति।

२. सत्याख्यं परब्रह्म शुद्धचैतन्यं प्रत्येकं जीवे प्रत्यगात्मतया व्यवस्थितम्। अतः अनृतव्यवहारं करोमीति अविद्यया उद्वेगे जाते सति, सत्यशब्दवाच्यम् अस्मच्चैतन्यं अत्रान्तः एव साक्षितया सर्वं पश्यतीति बोधे समुत्पन्ने, असत्यवर्जनं साध्यम्।

३. सत्येन इह लोकव्यवहारे स्थैर्यम्, धैर्यं च सिद्ध्यति, तथा परे स्वर्गलोके स्थिरता।

४. अन्ते सज्जनैः सेव्यमानत्वमेव सत्यस्य सत्यत्वम्। 'सोऽयं सज्जन' इति यदि कश्चित् स्वात्मनः कृते कीर्तिं वाञ्छेत् तर्हि तेन सत्यवादिना भवितव्यम्। (अनुवर्तते.....)

संस्कृतश्री:

SAMSKRITA SRI

விளக்குஅற்றல் பார்க்கும் இருளேபோல் கொண்கள்
முயக்குஅற்றம் பார்க்கும் பசப்பு.
यथान्धकारो दीपस्य शैथिल्यं सम्प्रतीक्षते ।
प्रियसंयोगशैथिल्यं वैवर्ण्यं सम्प्रतीक्षते ।।

புல்லிக் கிபந்தேன் புடைபெயர்ந்தேன் அவ்வளவில்
அள்ளிக்கொள் வற்றே பசப்பு.
आसं सुगाढसंश्लिष्टा प्रागहं प्रेयसा तदा ।
ईषद्विचलिता सद्यो वैवर्ण्यं प्रसृतं तनौ ।।

பசந்தாள் இவள்ளன்பது அல்லால் இவளைத்
துறந்தார் அவாள் என்பார் இல்.
विवर्णा सम्बभूवेति मां निन्दन्ति समे जनाः ।
प्रियो जगाम त्यक्त्वेमामिति कोऽपि न भाषते ।।

பசக்கமன் பட்டாங்குளன் மேனி நயப்பித்தார்
நன்னிலையார் ஆவார் எனின்.
योऽङ्गीकारितवान् मां हि वियोगं स्वस्य स प्रियः ।
न्याय्यस्वस्थश्च चेत्तर्हि वैवर्ण्यं काममस्तु मे ।।

பசப்புனப் போப்பெறுதல் நன்றே நயப்பித்தார்
நல்காமை தூற்றார் எனின்.
पूर्व प्रियोऽधुना क्रूर इति निन्दन्ति न प्रियम् ।
सख्यश्चेत्तर्हि वैवर्ण्यप्रथा साधुतरा हि मे ।।

(अनुवर्तते.....)

Articles for SAMSKRITASRI can be sent to:

editorsamskritasri@gmail.com

योगरहस्यम् - ३८

Prof. S. VENUGOPALAN

SJSACH, Nazarathpet, Chennai

योगिना सम्पाद्यमानाः विभिन्नाः विभूतयः एकैकशः विचार्यन्ते । शरीरे विभिन्नस्थानेषु योगिदृष्ट्यैकलभ्याः अनेकाः नाड्यः कथ्यन्ते । सामान्यचक्षुषा इमाः नाड्यः द्रष्टुं नैव शक्यन्ते । वस्तुतः अष्टौ चक्राणि मूलाधारादीनि यानि प्रसिद्धानि तान्यपि भावनैकगम्यानि । तेषां स्थानानि अस्माकं ग्रन्थेषु विचार्यन्ते, न तु तेषां मूर्तिमत्ता विषये । आधुनिकवैद्यशास्त्रं मानवशरीरं स्थूलाक्षिभिः मात्रं परिपश्यति । शरीररचना, शरीरक्रिया च (Anatomy & Physiology) मात्रं शास्त्रस्यास्य विचार्यविषये । आयुर्वेदशास्त्रेऽपि चिकित्सा दृष्ट्या इयानेव विचारणीयो विषयः । (यद्यपि आधुनिकशास्त्र-आयुर्वेदशास्त्रयोः दृष्टौ भेदः अस्ति शरीररचनाविषये क्रियाविषये च, तथापि सः अत्र न विचार्यते प्रकृतविषये अनावश्यकत्वात्) परन्तु तन्त्रशास्त्रे, योगशास्त्रे च शरीरविषये दृष्टिः विलक्षणा विद्यते । तत्र विचार्यमाणाः नाडीचक्रादिविषयाः इन्द्रियगम्याः नैव भवन्ति । भावनैकगम्याः ते विषयाः ।

ततश्च मूर्धज्योतिषि सिद्धदर्शनम् (३/२२) इति सूत्रं नूतनां सिद्धिं परिचाययति अस्मभ्यम् । अस्माकं शरीरे शिरः कपाले ब्रह्मरन्ध्राख्यं छिद्रमेकं विभाव्यते । मूलाधारचक्रात् प्रक्षीयमाणा सुषुम्नानाडिः अत्रैव ब्रह्मरन्ध्रे समाप्नोति । तत्र ब्रह्मरन्ध्रे सुषुम्नायाः सन्निवेशात् भौतिकं किञ्चित् ज्योतिः दृश्यते योगिभिः । तथा च इदं ब्रह्मरन्ध्रमेव ज्योतिर्मयम् । हृदयस्थः सात्त्विकः यः प्रकाशः स एव प्रसृतः सन् गृहाभ्यन्तरस्थमणेः प्रसरन्ती प्रभा कुञ्चिताकारेव सर्वप्रदेशे

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

यथा सङ्घटते तथैव प्रसृतः सन् ब्रह्मरन्ध्रं प्रकाशयति इत्यपि केचित् योगिनः मन्यन्ते । यथाकथञ्चिदपि ब्रह्मरन्ध्रं ज्योतिर्मयमित्यत्र मतिभेदः न विद्यते । तस्मिन् ज्योतिषि यः योगी चित्तं संयमेत् तस्य द्यावापृथिव्योः मध्यवर्तिनः ये सिद्धाः दिव्याः पुरुषाः इतरप्राणिनामप्यदृश्याः तेषां दर्शनं सम्भवति । तैः सम्भाषितुम् अपि समार्थं सम्पादयति । अस्माकं भारते ईदृशाः योगिनः बहुत्र विचरन्तो दृश्यन्ते । ते सामान्याकृतिकाः क्वचित् उन्मत्तवेषधारिणोऽपि दृश्यन्ते । तेषां दर्शनमात्रेण सामान्याः जुगुप्सामनुभवन्तः द्रवन्ते । योगिनः अपि शुद्धात्मनः व्यक्तिविशेषान् एव अनुजिघृक्षन्तः तानेव चित्वा अव्याजकरुणया स्वीयं समस्तमप्यैश्वर्यं तेभ्यः वितीर्य यथेष्टं यायावराः विराजन्ते । शुद्धान्तरङ्गाः ऐश्वर्यभाजः एव तादृशं विचरतः योगिनः दर्शनमात्रेण अवगत्य तेषां पादेषु पतित्वा आत्मनोद्धाराय प्रार्थयमानाः अभीष्टानि लभन्ते इति अस्माकमनुभवः । आस्तां तावदिम् । एतस्मात् अग्रिमं सूत्रं प्रातिभाद्वा सर्वम् (३/३३) इति । प्रातिभाद्वा सर्वं सर्वनिमित्तानपेक्षात् इत्यपि सूत्रस्यास्य पाठान्तरस्वरूपं दृश्यते क्वचित् पुस्तकान्तरेषु । तथा च निमित्तानपेक्षं मनोमात्रजन्यम् अविसंवादकं द्रागुत्पद्यमानं ज्ञानं प्रतिभा इत्युच्यते । नवनवोन्मेषशालिनी इत्यपि प्रतिभायाः लक्षणमुच्यते आलङ्कारिकैः । तस्यां प्रतिभायां संयमे क्रियमाणे तस्याः उत्पद्यमानं ज्ञानं प्रातिभं, विवेकख्यातेः पूर्वभावि तारकं समुदेति । यथा प्रातः काले सूर्योदयात् प्राक् अरुणोदयः जायते, तेनैव अन्धकारे नष्टे वस्तूनि प्रकाशयन्ते तथैव विवेकख्यातेः उत्पत्तेः पूर्वमेव प्रातिभज्ञानेन सर्वविषयकं ज्ञानमुत्पद्यते । तस्मिन् प्रातिभज्ञाने समुदिते अन्यत्र कुत्रापि चित्तसम्यक्स्य अपेक्षां विनैव ऊहमात्रेण सर्वविषयकं ज्ञानं समुत्पद्यते योगिनः ।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

अनेन प्रातिभज्ञानेन सः योगी अतीतम्, अनागतम्, इत्येतेषां ज्ञानादारभ्य सिद्धदर्शनपर्यन्तम् अन्यद्वा किमपि जिज्ञासितं तत् सर्वमपि विजानाति । इयानेव भेदः प्रातिभज्ञान-विवेकख्यात्योः मध्ये । विवेकख्यातिः हि प्रसङ्ख्यानं संसारतारकम् । तदर्थं संयमे क्रियमाणे तादृश-प्रसङ्ख्यानोपसूचकतया इदं प्रातिभं ज्ञानम् उत्पद्यते । ऊहमात्रेण प्रतिभया जातम् । तेन कैवल्यप्राप्तिमन्तरा अन्यत् सर्वं सम्पादयति योगी । कैवल्यज्ञानं तु विवेकख्यात्या एव प्राप्तुमर्हति सः । अरुणोदये वस्तुप्रकाशे जातेऽपि आर्द्रशोषणं सूर्यसन्तापे सत्येव यथा सम्भवति, तथैव प्रातिभज्ञानेन समस्तवस्तुज्ञाने जातेऽपि आत्यन्तिक-दुःखनिवृत्तिरूपं कैवल्यज्ञानमेव संसारार्द्रमिमं जीवं शोषयितुमर्हति । शुष्के संसारार्द्रे जीवन्मुक्तः भवति योगी । इतः परं हृदये चित्तसंवित् (३/३४) इति सूत्रमात्मानं समुपस्थापयति अस्मत्पुरतः । तथा च हृदयं शरीरस्य प्रदेशविशेषः । तस्मिन् अधोमुखस्वल्पपुण्डरीकाभ्यन्तरे अन्तःकरणसत्त्वस्य स्थानं, तत्र कृतसंयमस्य योगिनः स्वचित्त-परचित्तज्ञानं तत्तद्वासनासहितं समुत्पद्यते । स्वचित्तगताः जन्मान्तरीयवासनाः, परचित्तगताः वासनोत्थाः रागादयः च ज्ञायन्तेऽस्य योगिनः । अयमर्थः - हृदयाख्ये आकाशे ब्रह्मपुराभिधेये दहराख्यं चित्तस्य वेश्म विद्यते । तदेव तस्य वास्तविकं स्थानम् । तत्र साक्षात्कारपर्यन्तसंयमात् सकलवृत्तिविशिष्टचित्तसाक्षात्कारो भवति । आत्मसाक्षात्कारात् पूर्वं चित्तसाक्षात्कारः अविनाभावी इत्यतः तन्निरूपणात् पूर्वं चित्तसाक्षात्कारोपायः दर्शितः ।

(अनुवर्तते.....)

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

कलिकल्मषघ्नं श्रीकृष्णचरितम् - १५

(श्रीमद्भागवतस्य दशमस्कन्धस्य कथारूपं विवरणम्)

Dr. M. VINOTH

French Institute of Pondicherry,

एतावता श्रीमद्भागवतस्य षष्ठस्कन्धपर्यन्तं भगवतः श्रीकृष्णस्य जन्म वर्णनमारभ्य पूतनावधपर्यन्तं नानाविधाः तस्य लीलाः अनुभूताः । अधुना पुनः सप्तमादारभ्य बाल्ये तेन आचरिताः अन्याः अपि लीलाः अनुभवामः । परीक्षिन्महाराजा वदति स्म -

यच्छृण्वतोऽपैत्यरतिवितृष्णा सत्त्वं च शुद्ध्यत्यचिरेण पुंसः ।

भक्तिर्हरौ तत्पुरुषे च सख्यं तदेव हारं वद मन्यसे चेत् ।।

(श्रीमद्भागवतम्, १०.७.२) पद्यार्थः - यस्य (भगवतः चरितस्य) श्रवणेन मनुष्याणां मनसि विद्यमाना अरतिः वितृष्णा च अपैति, यस्य श्रवणेन सत्त्वस्य वृद्धिः झटिति जायते, एवं यस्य श्रवणेन परमपुरुषे हरौ भक्तिः सख्यं च जायते तादृशं हरेः चरितं (हारं) वद इति । एवं भगवतः चरितं वर्णयितुं प्रार्थयति स्म । तच्छृत्वा शुकाचार्यः भगवतः अन्यां लीलां कथयितुम् आरभते स्म । तद्यथा -

एकदा उत्थानोत्सवसमये (शिशोः श्रीकृष्णस्य उत्थानं पुरस्कृत्य अनुष्ठिते उत्सवसमये) भगवतः जन्मनक्षत्रयुक्ते (रोहिणी) दिवसे औत्सुक्येन पूरिता माता यशोदा विप्राणां स्वस्तिवचनैः सह पुत्रस्य अभिषेचनं चकार । किञ्च अभीष्टानां वस्तूनां ग्रहणेन सन्तुष्टानां विप्राणां स्तुतिवचोभिः सज्जातनिद्रं बालकं शनैः शाययामास । तदा उत्सवे समागतान् सर्वान् पूजयन्ती सती सुतस्य रोदनं न शुश्राव । सः स्तनार्थी शिशुः रुदन् चरणौ ऊर्ध्वम् अचालयत् । तदा शिशोः श्रीकृष्णस्य मृदुभूताभ्यां पद्भ्यां हतं शकटं विपरीतम् अपतत् । कीदृशम् इत्यपि विशेषेण वदति - तस्मिन् शकटे स्थापितानि नानारसवन्ति कांस्यादिमयानि भाजनानि विध्वस्तानि,

संस्कृतश्रीः

तस्य चक्रे व्यत्यस्ते, तस्य युगन्धरश्च विभिन्नः जातः। तथाभूत्वा विपरीतम् अपतत्। तदा यशोदाप्रभृतयः गोपस्त्रियः, उत्थानमहोत्सवे समागताः अन्ये जनाः, नन्दादयः गोपाश्च कथम् इदं शकटं स्वयं विपरीतम् अपतत् इति आश्चर्येण सह परस्परं वार्तां चक्रुः। तदा तत्र श्रीकृष्णस्य समीपे क्रीडन्तः बालकाः एवम् ऊचुः - रुदता अनेन बालेन (श्रीकृष्णेन) पादेन इदं क्षिप्तम्, अत्र संशयो मास्तु इति। परं गोपाः विश्वासं न जग्मुः। किञ्च परमात्मस्वरूपस्य श्रीकृष्णस्य बलम् अज्ञात्वा शिशोः कथमेतत् संभवति इति विचिन्त्य बालकाः किं वा जानीयुरिति अचिन्तयन्। ततश्च अयं बालग्रहः स्यादिति विचिन्त्य रुदन्तं, विप्रैः सूक्त्यादिभिः कृतस्वस्त्ययनञ्च स्वपुत्रम् आदाय यशोदा स्तनम् अपाययत्। ततः असूयादिदोषवर्जितानाम् अननृतवादशीलानाम् आशिषः कदाचिदपि विफलाः न भवन्ति इति अवबुध्य स्वपुत्रम् आदाय पवित्रौषधिभिः जलैः अभिषेचनं विधाय ब्राह्मणेभ्यः षड्रसोपेतम् अन्नञ्च प्रादात्। तत्र -

येऽसूयानृतदम्भेर्घ्याहिंसामानविवर्जिताः।

न तेषां सत्यशीलानाम् आशिषो विफलाः कृताः।।

(श्रीमद्भागवतम्, १०.७.१३) इत्यस्मिन् पद्ये असूयादयः केचन दोषाः निर्दिष्टाः। ते दोषाः कीदृशाः इति श्रीमन्तः वीरराघवाचार्याः श्रीभागवतचन्द्रिकाख्यायां स्वव्याख्यायां प्रत्यपादयन्। तदत्र प्रसङ्गात् उल्लिख्यते (ज्ञानार्थम्) - गुणेषु सत्स्वपि दोषाविष्करणम् = असूया, मिथ्याभाषणम् = अनृतम्, वञ्चनं = दम्भः, अक्षमा = ईर्ष्या, भूतद्रोहः = हिंसा, अहङ्कारः = मानः। एभिः दौषैः विवर्जितानां सत्यशीलानाम् आशिषः कदाचिदपि विफलाः न भवन्ति इति बोद्धव्यम्। इत्थं शकटासुरभञ्जनवृत्तान्तः वर्णितः।। (अनुवर्तते.....)

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

शास्त्रं ज्योतिः प्रकाशार्थम् - २२

Dr. DHWANI J.

Chennai

नमः संस्कृतसेवकेभ्यः ! स्ववेदनाकथनेऽसमर्थानां शिशूनां क्षोभान् अवगन्तुं ज्ञेयाः केचिदंशाः गतप्रस्तुतिषु चर्चिताः । शिशूनां स्वास्थ्यवृत्त्यर्थं किं द्रव्यं सर्वोत्तमं भवतीति चेत्तत्रोच्यते वाग्भटाचार्येण - मातुरेव पिबेत्स्तन्यं तद्धृत्य देहवृद्धये इति । सुष्ठु स्तनं पिबतः शिशोः देहवृद्धये नान्यत्किमप्यपेक्षितमित्यर्थः । साम्प्रतिके तु बहुत्र विविधकारणेभ्यः मातरः स्तनपानं न कारयन्ति - काश्चित् समयाभावात्, काश्चित् पीडाभयात्, काश्चित् स्तन्यक्षयात् । सर्वासामपि समस्यानां समाधानं भवत्येव, यद्यन्विष्यते चेत् । शिशुस्वास्थ्यस्थापनार्थं तद्वर्धनार्थं च स्तन्यं सुधातुल्यं भवति । अतः येन केनापि हेतुना नास्मादमृताद्वञ्चितः स्यात्कश्चिदपि शिशुः ।

जन्मनः षण्मासान् यावत् शिशुः केवलं मातुः स्तन्यं पिबेत्, नान्यत्किमप्यासेवेत इति विश्वस्वास्थ्यसङ्घटनस्य मतिः । आयुर्वेदेऽपि षष्ठे मासे एव फलस्य अन्नस्य वा प्राशनं साधु दर्शितम् । अनुसन्धानानुसारं, भारतदेशे पञ्चपञ्चाशत्प्रतिशतमेव शिशूनां षण्मासिकवयःपर्यन्तम् ऐकान्तिकस्तनपानं (Exclusive breast feed) चलति । अत एव विविधानां शिशुरोगाणामपि वर्तमाने वृद्धिः सञ्जायमाना वर्तते । स्वशिशूनां हितैषिण्यः मातरः कथञ्चिदपि स्तनपानं कारयेयुः, न किमपि प्रतिनिधिद्रव्यं सर्वशः तत्तुल्यं भवतीति सर्वप्रथमं मनसि ध्येयोऽयं विषयः ।

संस्कृतश्रीः

उच्यते हि चरकाचार्येण - मधुसर्पिषी मन्त्रोपमन्त्रिते यथाम्नायं प्रथमं प्राशितुं दद्यात् स्तनमत ऊर्ध्वमेतेनैव विधिना दक्षिणं पातुं पुरस्तात् प्रयच्छेत् इति । सद्यो जातस्य शिशोः चिकित्सानन्तरं मन्त्रितयोः मधुसर्पिषोः लेहनं कारणीयं, तदनन्तरं मातुः दक्षिणस्तनात् स्तन्यपं पाययितव्यमिति ब्रूते । न केवलं शिशुस्वास्थ्याय अपि तु महतामपि केषुचिद्रोगेषु औषधं भवति स्तन्यक्षीरम् । उच्यते हि चरकाचार्येण - जीवनं बृंहणं सात्म्यं स्नेहनं मानुषं पयः ।

मानुषं पयः इति मनुष्यदेहोत्पन्नं क्षीरम् । एतत्क्षीरं जीवयति, बृंहयति (देहवर्धनोपयोगिकं भवति), सात्म्यं च भवति (स्वाभाविकतया एव शिशुना अङ्गीकृतं गच्छत्, शिशोः आत्मनि उपशेते इत्यर्थः) । अपि च स्तन्यक्षीरं नासिकया प्रदत्तं रक्तपित्तहरं भवति । अर्थात्, नासा अक्षि कर्णः गुदम् इत्येतादृशच्छिद्रैः यदा रक्तस्य प्रवृत्तिः भवति, तदा एतत् क्षीरं नासिकया घ्रातं हिताय भवति । एतच्च क्षीरं चक्षुष्यं भवति । विविधनेत्ररोगेषु बिन्दुद्वयमस्य क्षीरस्य उन्मीलितयोः नेत्रयोः निषिक्तं सद्यः आरोग्यं प्रददाति ।

तदिदं स्तन्यं कथमुत्पद्यते इति चेत् - तत्रोच्यते भगवता कश्यपेन -

यदन्नपानं प्रायेण गर्भिणी स्त्री निषेवते ।

रसो निर्वर्तते तादृक्त्रिधा चास्याः प्रवर्तते । ।

मातृपुष्ट्यर्थमेकांशो द्वितीयो गर्भपुष्टये ।

तृतीयः स्तनपुष्ट्यर्थं नार्या गर्भस्तु पुष्यति । ।

गर्भिणी यद्यदन्नपानत्वेन सेवते तस्य पाकात् यः रसः निर्वर्तते
 सः रसः अपि तादृक् (स्तन्यगुणयुक्तः) जायते । अयं च रसः त्रिधा
 प्रवर्तते - त्रिविधमस्य प्रयोगः जायते । तद्यथा - मातृपुष्ट्यर्थं, गर्भपुष्ट्यर्थं,
 स्तनपुष्ट्यर्थमिति । अत एव गर्भिण्याः आहारः स्ववहितत्वेन कल्पनीयः
 इत्युच्यते । तेनैवाहारेण मातुः, गर्भस्थशिशोः, मातुः स्तनस्य च
 पुष्टिः भवति । स्तनपुष्ट्या एव सुष्ठु स्तन्यप्रवृत्तिः साध्वी भवति ।

सञ्जातस्यास्य स्तन्यस्य स्तनात् निष्क्रमणं कथं जायते इति
 चेत्, तत्रोच्यते सुश्रुताचार्येण -

तदेवापत्यसंस्पर्शाद्दर्शनात् स्मरणादपि ।

ग्रहणाच्च शरीरस्य शुक्रवत् संप्रवर्तते ।।

स्नेहो निरन्तरस्तत्र प्रस्रवे हेतुरुच्यते ।।

यदा शिशोः स्पर्शनं, दर्शनं, स्मरणं वा भवति, यदा वा
 शिशुः मातुः शरीरं गृह्णाति तदा स्वत एव स्तन्यस्य प्रस्रावः
 भवति, यथा स्त्रीस्पर्शनदर्शनस्मरणादिभिः पुंशरीरस्थशुक्रं प्रसिच्यते ।
 स्नेहभावस्य हेतुत्वे गरीयस्त्वं दर्शयितुं पृथगेव पङ्क्तौ लिखितं
 वर्तते- स्नेहो निरन्तरस्तत्र प्रस्रवे हेतुरुच्यते इति । अत एव स्तन्यस्य
 अल्पप्रवृत्तौ अपृत्तौ वा हेतुरुच्यते - क्रोधशोकावात्सल्यादिभिश्च
 स्त्रियाः स्तन्यनाशो भवति इति ।

अतः, यदि कस्याश्चिन्मातुः स्तन्यक्षयो दृश्यते तर्हि सर्वप्रथमं
 तस्या मानसिकभावा निरीक्षितव्याः । तस्या मनसि क्रोधः शोको वा
 मा भूत्, शिशुं प्रति अपारः स्नेहश्च भवेत् । क्षीरप्रभूतत्वेऽपि

संस्कृतश्रीः

केचिच्छिशवो न यथावश्यं स्तन्यं पिबन्ति । तत्रापि नैके हेतवो भवन्ति । शिशुः स्वाभाविकप्रसवकालात्पूर्वं जातश्चेत् (नवमासात्पूर्वम् - Pre-term delivery), अथवा अन्येन केनचिद्धेतुना शिशोः शरीरभारः न यथोचितं वर्तते चेत् दुर्बलतया शिशुः स्तन्यपानार्थमपेक्षितामूर्जां न भजति । एवं सति ईषदेव स्तन्यं पीत्वा क्लान्त्या शिशुः स्वपिति । एवञ्च, प्रायेण नवमातृणामियं समस्या वर्तते यत्, शिशोः मुखस्य मातुः चूचुकयोः सम्बन्धः न सुष्ठु प्रस्थाप्यते । शिशुः कथं पाययितव्यः इति आदिमदिनेषु माता यदि न जानीयात्तर्हि ज्येष्ठमहिलानां तत्र साहाय्यम् हिताय भवति । यदि सर्वशः क्षीरप्रवृत्तौ क्षयः दृश्यते, शिशुर्वा कथञ्चिदपि न स्तन्यं पिबति चेत् तत्र वैद्यः आश्रयणीयः । वैद्यश्च शिशोः मातुश्च परीक्षणं कृत्वा यथावदाचरिष्यति ।

क्षीरप्रवृत्तिस्तु भवति, किन्तु तत्क्षीरं शुद्धं भवति वा ना वा इति बह्वीनां मातृणां संशयः उत्पद्यते । तत्र सुलभा इयं परीक्षा सर्वैरपि कर्तुं शक्या -

यत्क्षीरमुदके क्षिप्तमेकीभवति पाण्डुरम् ।

मधुरं चाविवर्णं च प्रसन्नं तद्विनिर्दिशेत् ।

शुद्धस्तन्यस्य जलेन सह मिश्रणं क्रियते चेत्, तत्क्षीरं जलेन सह एकीभवति । अर्थात्, न जलोपरि प्लवेत्, मज्जेद्वा । वर्णश्च पाण्डुरः भवति, न श्वेतः कृष्णः अन्यवर्णः वा भवति । रसश्च मधुरः भवति, अवविर्णमिति अन्यवर्णमिश्रितं न भवति ।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

एवंविधं क्षीरमेव प्रसन्नं शुद्धं भवति । यदि क्षीरे राज्यः सन्ति, यदि वा क्षीरम् अन्यवर्णं भावयति, दुर्गन्धं भवति, मधुरेतररसं वा भवति, तर्हि तत्क्षीरमशुद्धमुच्यते । अशुद्धक्षीरप्रवृत्तौ मातुः चिकित्सा अपेक्षिता । कथञ्चिदपि यत्नेन माता षण्मासवयो यावत् शिशोः ऐकान्तिकस्तनपानं कारणीयम् । यद्यपेक्षितं तर्हि तदर्थं चिकित्सा कार्या । सर्वशः क्षीरप्रवर्तनेऽसाध्यत्वे एव सुष्ठुशृतस्य अजाक्षीरस्य गोक्षीरस्य वा प्रयोगः कार्यः । षष्ठे मासे तावत् फलप्राशनं, दशमे च अन्नप्राशनं दर्शयत्याचार्यः कश्यपः । अतस्तावत्पर्यन्तं स्तनपानं भवेत् । षष्ठमासादुपरि शनैः शनैः क्षीरस्यापवर्तनं कृत्वा इतरभोजनानि योज्यानि, शिशोः दन्तोत्पत्तौ जातायां सर्वशः स्तन्यं निरस्यते चेदपि वरम् । षष्ठमासं यावत् केवलं स्तन्यपानं भवतु, ततः द्विवर्षं यावत् इतरभोजनसहितं स्तन्यपानं भवतु, ततः सर्वशः निरसनं भवतु इति यावत् ।

शिशूनां यथा क्षीरममृतोपमं भवति, तथैव महतां कृते गोक्षीरं तद्विकृतयश्च । तद्विषये अग्रे चर्चयिष्यामः । (अनुवर्तते.....)

❀ भारतवाणी ❀

अधीयानः पण्डितं मन्यमानो यो विद्यया हन्ति यशः परेषाम् ।
तस्यान्तवन्तश्च भवन्ति लोका न चास्य तद्ब्रह्म फलं ददाति ।।

१.८५.२३

வெறும் கல்வியினால் தன்னை அறிஞனாக
நினைத்து தன் கல்வியை பிறரின் புகழை அழிக்க
பயன்படுத்துபவனுக்கு இவ்வுலகிலும் கல்வியின் பயன்
உண்டாகாது. மறு உலகிலும் அவனுக்கு
பேறு கிடையாது.

शार्वरी - तुलामासः

25

OCTOBER - 2020

संस्कृतश्रीः

मातापितृभ्यां क्रियमाणाः संस्काराः

பெற்றோர் செய்யும் ஸம்ஸ்காரங்கள்
(श्रीमहास्वामिनां वचःसमुद्धरणपूर्वकम्)

Dr. S. THIAGARAJAN

Department of Oriental Studies & Research,
SASTRA - Deemed to be University, Thanjavur

केभ्यश्चित् कस्मान्नास्ति (संस्कारः)? - சிலருக்கு ஏன் இல்லை?

जातकर्म, नामकर्म, अन्नप्राशनं, चौलमिद्यादयः संस्काराः सर्वेषामपि जातीनां समानाः भवन्ति। उपनयनमित्येषः संस्कारः ब्राह्मण-क्षत्रिय-वैश्यानामेव भवति। इतरेषां तन्नावश्यकमिति उक्तमस्ति। इत्थमुक्तमात्रमेव पक्षपातः, व्यत्यासः (partiality) इति कलहार्थं नोद्युक्ताः भवेयुः। लोकस्य उपकारभूतेन शरीरेण साहाय्यकरणमेव जैविकं कर्म इति कृतवतां तुरीयवर्णानां तेनैव कर्मणा चित्तशुद्धिः भवति। ते विद्याभ्यासकालादेव आत्मनिर्दिष्टं कर्म पितृपितामहात् परंपरातः अधीयन्ते चेदेव तत्र क्रियालालित्यं भवति। तेभ्यः द्वादशसंवत्सरात्मकं वेदाध्ययनं वा गुरुकुलवासः वा नापेक्षते। तत्र गच्छन्ति चेत् तेषां कर्तव्यं नष्टं भवति खलु?

उपनयनमित्येतत् गुरुकुलवासस्य प्रथमं सोपानमस्ति। उपनयनम् इत्युक्ते गुरोः समीपे नयनमित्येव अर्थः। बुद्धिसम्बन्धिन्याः वेदविद्यायाः अभ्यसने अहङ्कारः न भवेत् इत्यतः एव स्वाधीनव्यवहारयोग्यं पितरं विहाय कठोरनियमैः शीलं बोधयन्तं गुरुं प्रति नयेत् बालः इत्युक्तमस्ति। शरीरव्यायामरूपेण किञ्चन कर्म शिक्षणावसरे तत्र बुद्धिमदः, अहङ्कारः च नोत्पद्यते। जनकादेव

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

विदाङ्कुरुतात् । शरीरसेवाकर्त्रे उपनयनं, गुरुकुलवासश्च नावश्यकम् ।

परम्परागतरूपेण गृहे ज्ञायमानात् अधिकं जिज्ञासवः
ब्राह्मणमुपेत्य जानीयुः । गृहे ज्ञातुमसमर्थोऽपि इत्थं कर्तुं शक्नुवन्ति ।
ब्राह्मणः चौर्यमपि सज्जानीयात् इति उक्त्यनुसारं सर्वमपि कार्यं
विदन् इतरेभ्यः बोधयित्वा, अर्थात् तज्ज्ञानं स्वार्थजीवनोपायार्थमिति
न भूत्वा परेभ्यः शिक्षणार्थमिति कुर्वन्, आत्मार्थम् अध्ययनं,
यज्ञमित्यादीनि वैदिककार्याणि एव कुर्यादिति । कर्ममनोभावयोः अनूकूलाः
भवन्ति संस्काराः । अतः केभ्यश्चित् केचन संस्काराः न भवन्ति
इत्यतः अधरीकुर्वन्ति इति चिन्तनमस्थाने । मम दृष्ट्या, हेलया,
यस्य अधिकाः संस्काराः भवन्ति तमेव अधरीकृतवन्तः इत्यपि
वदिष्यामि । एतावतः संस्कारान् करोति चेदेव अयं शुद्धः भवति ।
इतरेषामेभिः संस्कारैः विनैव शुद्धता भवति इत्यालोच्य अधिकान्
संस्कारान् निर्दिष्टवन्तः इत्यपि वक्तुं शक्यते खलु ? अत्यधिकं
औषधं यः सेवते तस्यैव अधिकाः रोगाः भवन्ति इत्यर्थः ?

ऋषिभ्यः अपि पक्षपातहीनः न कोऽपि अस्ति । ते अस्माकमिव
केवलं वचोमात्रं समत्वं न भाषन्ते । वास्तविकतयैव सर्वानपि ईश्वररूपेण
द्रष्टवन्तः समत्वकाराः ते एव । लोके नानाप्रकाराणि कार्याणि
संपद्यमानानि भवन्ति इत्यतः तदनुगुणं, तत्तत्कार्यानुगुणं मनोभावाः
भवन्ति इत्यतः तदनुसृत्य च विभिन्नान् विविधान् च संस्कारान् ते
समुपदिष्टवन्तः । अत्र उच्चैःकारः, नीचैःकारः इति अभिप्रायस्य
अवसरः एव न भवति । शास्त्रेषु इत्थम् आद्यानां त्रयाणां वर्णानाम्
उपनयनं, तत्संबद्धाः केचन संस्काराः च समबोधयन् । तान् किञ्चित्
पश्याम ।। (अनुवर्तते.....)

बालकथा - १२

(वृद्धपितामही चिरन्तनीति नामधेयवती बालान् कथयति)

(चित्रम् - Dr.इन्दु, Chhattisgarh)

बालाः
समापन्नयाम्
अपि आपदि
धृत्या भवन्तु।
धृतिः आपदः
अस्मान्
उद्धरति।
अत्रोदाहरणभूतां
सरसां कथां
कथयामि
शृण्वन्तु।

धृतिं दधानः
उच्चैः एवम्
अवोचत् -
प्रतिदिनं
व्याघ्र-
भक्षणेव
अहं
करोमि।
अद्य एकः
अपि व्याघ्रः
न दृष्टः।

अवन्त्यां धनपालनामा
वणिक् अभवत्। सः देशान्तरेषु
सञ्चरन् व्यापारम् अकरोत्। मध्ये
अरण्यानी अपि दुर्गमा अभूत्।
अथापि सः स्ववाणिज्याय गच्छन्
एव अवर्तत। एकदा वनेन
गच्छन् मध्येमार्गं व्याघ्रं अपश्यत्।
आहारनिमित्तं अटन् व्याघ्रः वणिजं
दृष्ट्वा धावन् समागतः। तं
दृष्ट्वा अन्तः भीतोपि वणिक्

यदि पश्यामि तर्हि तं
भुञ्जामि इति।

एतत् श्रुत्वा भीतः
व्याघ्रः वणिजं राक्षसं मन्यमानः
ततः अपलायत। पलायमानं तं
दृष्ट्वा जम्बुकः कश्चित् - किम्
भोः पलायसे इति अपृच्छत्।
व्याघ्रः - राक्षसः कश्चन प्रविष्टः
वनम्। सः व्याघ्रानेव खादामीति
कथयति। - इति अवोचत्।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

जम्बुकः विषयम् अवगत्य - भोः कश्चित् मनुजः त्वां वञ्चयति ।
मया साकम् आगच्छतु इति अकथयत् । व्याघ्रः भीतः मा भूद्
एवमिति अवदत् । तदा जम्बुकः एवं भीतिः तर्हि आवयोः पुच्छं
बद्ध्वा गच्छाव इति अभाषीत् । तत् श्रुत्वा व्याघ्रः अपि
अभ्युपागच्छत् । द्वौ अपि पुच्छं बद्ध्वा अगच्छताम् ।

पुच्छं बद्ध्वा आगच्छन्तौ व्याघ्रजम्बुकौ दृष्ट्वा वणिजा
विषयः अवगतः । सः उच्चैः साधु रे वञ्चक साधु, नाम सार्थकं
कृतम् । व्याघ्रं मम भोजनाय आनयः त्वम् । किन्तु एकः व्याघ्रः न
अलम् मे इति अकथयत् । एतत् श्रुत्वा पुनर्भीतः व्याघ्रः जम्बुकम्
अपि कृष्ट्वा वेगेन अपत्यायत । जम्बुकेन बोध्यमानोपि भयेन अधावत् ।
तेन साकं बद्धः जम्बुकः पाषाणेषु घर्षणेन मृतः । वणिक् धैर्येण वनं
तीर्त्वा अगच्छत् ।

बालाः अपि अश्रुण्वन् भवन्तः । आपत्काले धृत्या उपायः
अन्वेष्टव्यः । अतः भवन्तः आपत्काले सम्भ्रमं हित्वा उपायान्वेषणं
कुर्वन्तु । सर्वं सफलं भविष्यति ।

❀ भारतवाणी ❀

इति दद्यादिति यजेदित्यधीयीत मे व्रतम् ।
इत्यस्मिन्नभयान्याहुस्तानि वर्ज्यानि नित्यशः ।।

१.८५.२६

இவ்வளவு கொடுத்தேன், இவ்வளவு யாகங்கள்
செய்தேன், இவ்வளவு கற்றேன் என்று இந்த
ஆணவத்துடனான எண்ணங்கள் மேன்மையை
அழிக்கும். எனவே இவை விலக்கத்தக்கவை.

कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा

Dr. SUDHA K.K

Bangalore

कृष्णः कृष्णस्तु काष्ण्येन कृष्णः कर्षणहेतुना
कर्षित्वाच्चैनसां भूम्याः कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥१॥

कृष्णकाराभवाच्चैव कृष्णाहिच्छत्रधारणात् ।
कृष्णरात्रौ प्रयाणाच्च कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥२॥

कृष्णः पूतनया दत्तकृष्णस्तनविकर्षणात् ।
कृष्णो रामाक्षिसंस्पर्शात् कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥३॥

कृष्णः खलतृणावर्तकृष्णागात्रस्पृशा तथा ।
कृष्णाभ्रस्पर्शनात्तस्मात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥४॥

कृष्णः शाकटभङ्गाच्च कृष्णनामाप्तरक्षणात् ।
कृष्णो दाम्नोदरे बन्धात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥५॥

कृष्णो ब्रजमृदालेपात् कृष्णबृन्दावनाटनात् ।
कृष्णोऽघदेहविष्टत्वात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥६॥

कृष्णः कालिन्द्यभिष्वङ्गात्कृष्णः कालियदंशनात् ।
कृष्णधेनुपरीतत्वात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥७॥

कृष्णप्रियवधूनेत्रकृष्णकज्जललेपतः ।
कृष्णो रात्रौ रासनृत्तात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥८॥

कृष्णः स वर्णराहित्यात्कृष्णः कारुण्यवर्षणात् ।
कृष्णो रागविविहीनत्वात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ॥९॥

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

कृष्णोऽक्षणां तारकत्वाच्चकृष्णप्राणव्रजात्मनाम् ।

कृष्णः सङ्कर्षणोष्टत्वात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ।।१०।।

कृष्णाव्यसनकर्षित्वात्कृष्णावसनवर्षणात् ।

कृष्णावंशपरित्राणात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ।।११।।

कृष्णानामसुधावर्षत्कृष्णप्रियहदां हृदि ।

कृष्णो रुरुत्सतीत्यस्मात्कृष्णः कृष्णो हि सर्वथा ।।१२।।

कृष्णानामाङ्कितां जिह्वां कृष्णपादाङ्कितं च हृत् ।

कृष्णध्यानपरां बुद्धिं कृष्णः कुर्यात्सदापि मे ।।

❀ भारतवाणी ❀

धर्मागतं प्राप्य धनं यजेत दद्यात्सदैवातिथीन्भोजयेच्च ।

अनाददानश्च परैरदत्तं सैषा गृहस्थोपनिषत्पुराणी ।। १.८६.३

அறவழியில் ஈட்டிய பொருளால் யாகங்களைச்
செய்ய வேண்டும். பிறருக்கு கொடுக்க வேண்டும்.
எப்பொழுதும் விருந்தோம்ப வேண்டும். பிறர்
கொடுக்காத பொருளை பெறக்கூடாது. இவையே நம்
பண்டைய இல்லற நெறிகளாகும்.

स्ववीर्यजीवी वृजिनात्रिवृत्तो दाता परेभ्यो न परोपतापी ।

तादृग्भुनिः सिद्धिनुपैति मुख्यां वसन्नरण्ये नियताहारचेष्टः ।।

१.८६.४

தன்னாற்றலால் வாழ்க்கையை நடத்தி தீச்செயலை
புரியாது பிறருக்கு கொடுத்து உணவுக்
கட்டுப்பாட்டுடன் பிறருக்கு தீங்கு செய்யாது
காட்டில் வாழும் முனிவனே வாழ்க்கையின்
பயனை அடைகிறான்.

Remembering a learned and compassionate man: SHRI C. A. EKAMBARAM

Shri C.A. Ekambaram, who was a member of our society for over 20 years and an active proponent of Sanskrit, attained Shivaloka on September 3rd, 2020 in Coimbatore. He was 84 years old.

In his 40s, Shri Ekambaram was inspired by the brilliant lectures of Pujya Sri Swami Dayananda Saraswati, which spurred his spiritual quest. With customary discipline and consistency, he attended Swami Paramarthananda's weekly lectures over many years, and learnt chanting and interpretation of the Bhagavad Gita as well as the principal Upanishads. He also explored the various aspects of the Vedas and the Puranās including the Bhagavata purana, along with the necessary Sanskrit grammar through the study of Paṇḍini sutras at Arsha Vidya Gurukulam in Anaikatti. He was also fortunate to be joined by his wife Smt. Malathy Ekambaram in these efforts.

Shri Ekambaram wanted to master Samskr̥tam, the foundational language of many of our scriptures and hence he dedicated himself to this mission with alacrity and single minded devotion. With a steady purpose, he cleared the series of exams offered by Bharatiya Vidya Bhavan (Kovida), Samskrita Bhasha Pracharini Sabha, Chittoor (Vichakshana), Samskrita Vidya Samiti, Madrapuri (Saptama), Samskrita Bharati, Bengaluru (Kovida), and Sri Surasaraswathi Sabha, Sringeri (Pravesha - with distinction and

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

a silver medal). He was conferred an M.A. in Samskr̥tam by the Karnataka State Open University at Mysore.

Adhering to a code of "malice towards none and charity for all", Shri Ekambaram treated all people equally and generously. He exemplified the kind and compassionate ethos described in the following sloka:

अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च ।

निर्ममो निरहङ्कारः समदुःखसुखः क्षमी ॥

Advēṣṭā Sarvabhūtānāṃ Maitra: Karuṇa Ēva Ca |

Nirmamō Nirahaṅkāra: Samadu:Khasukha: Kṣamī ||

"He hates no beings, he is friendly and compassionate; he is rid of all sense of possessions and of egoism; he is the same in pleasure and pain and is long-suffering"

(Bhagavadgita, chapter 12, verse 13)

In practice, he applied the essence of these scriptural teachings by providing **free Samskr̥tam classes** to interested students, by donating his time and money generously for the success of these programmes. It is worth noting that since 2008, Shri. Ekambaram encouraged and trained hundreds of students to write the Samskritasri examination and thereby improve their language proficiency. He was an excellent role-model for others to follow in this dharmic and generous lifestyle.

Shri. Ekambaram is survived by his wife Malathy, his three sons, and their extended family. Please join us in prayers for his soul.

संस्कृतश्री:

நீலகண்ட தீக்ஷிதரின்

கற்பனை வெள்ளத்தின் உச்சநிலை

Dr. S. JAGADISAN

Virugambakkam, Chennai - 92

இந்த லீலையின் விளைவு எவ்வாறு இருக்கும் என்றும், வெவ்வேறு மனோபாவத்துடன் கூடிய பலதரப்பட்ட மனிதர்கள், தாங்கள் அடிபட்டதையும், பெருமான் அடிபட்டதையும், எவ்வாறு பார்ப்பார்கள் என்று ஒரு கணம் தீக்ஷிதர் யோசனை செய்து பார்க்கிறார். தன் மனதை கற்பனை வெள்ளத்தில் மிதக்க விடுகின்றார். இந்த கற்பனைக்கும் திருவிளையாடல்களுக்கும் சிறிதளவு சம்பந்தமும் கிடையாது. எனினும் தன் கற்பனையையும் இந்த லீலைக்குப் பிறகு சேர்த்துள்ளார்.

ஒரு ரசிகனான கவி துதித்தான்:

பரமேஸ்வர! உன் ஜடையில் சுற்றிக்கொண்டிருக்கும் ஆதிசேஷன் பூமியைத் தாங்குகின்றான். அந்த பூமியிலிருந்து சிதறும் மண்ணின் சிறு துணுக்குகளினாலேயே மிகவும் எளிதாக வைகைக்கரை உயர்ந்து வெள்ளம் (உடைப்பு) அடைபட்டிருக்கும். மிகவும் முயற்சி செய்யவேண்டும் போன்ற பொய்யான சொற்களைக் கூறி, மிகவும் சாதுர்யமாக கிழவியை மயக்கி, அவளிடமிருந்து உதிர்ந்த பிட்டை பெற்றுக்கொண்ட உங்களுக்கு நமஸ்காரம்.

चूडाबद्धभुजङ्गपुंगवशिरोविन्यस्तपृथ्वीभर-
प्रान्तप्रस्खलितैः कणैः कतिपयैरीषत्करे पूर्णो ।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

मिथ्यारोपितयत्नगौरवकथाविज्ञापनाचातुरी-
संमुह्यज्जरतीगृहीतशिथिलापूपाय तुभ्यं नमः ।।

மற்றொரு கவி:

ஸகல உலகங்களுடைய யோககேஷமங்களை
கவனிப்பது உங்கள் திருவடிகளில் வைக்கப்பட்டுள்ளது.
வயிற்றிலோ மூன்று உலகங்களின் பார்ச்சுமை
தலையிலோ ஒரு பக்கம் சந்திரன் ஒரு பக்கம் கங்கா
ப்ரவாஹம், அதற்குமேலே ஒரு மண் கூடையைச் சுமந்தீரே!
அதை நினைத்து நான பரிதாபப்படுகின்றேன். கௌரீபதே!
அதற்குமேல் என்னைத் தாங்குவது தான் உங்களுக்கு
சிரமமா? என்னையும் சுமந்து காப்பாற்றாங்கள். இதைக்
கேட்பதில் எனக்கு என்ன பயம்?

योगक्षेमभरः समस्तजगतां न्यस्तस्तवाङ्घ्रिद्वये
कुक्षौ त्रीणि जगन्ति मूर्ध्नि शशभृत् गङ्गाकपालस्रजः ।
वोढव्यस्तदुपर्ययं यदि मृदां भरोऽपि गौरीपते
कस्ते मदभरणे श्रमः क इव मे त्रासस्तवाभ्यर्थने ।।

ஒரு மேடைப்பேச்சாளன் (அரசியல்வாதி) :

மஹா ஜனங்களே! கேளுங்கள்; இந்த பரமேச்வரன்
செய்தது சரிதானா? நாம் அவரிடம் சென்று
முறையிடுவோம். உங்கள் முதுகில் விழுந்த பிரம்படியை
எங்களுக்கெல்லாம் பகிர்ந்து கொடுத்தீரே. அது சரியா?
எங்களால் தாங்கிக்கொள்ள முடியவில்லை. கண்ணப்பன்
உங்களை காலால் உதைத்தான். ஒரு நாயனார் உங்களை
கல்லால் அடித்தார். அர்ஜுனன் உங்களை கோதண்டத்தால்
தாக்கினான். கண்ணப்பன் வாய்நிறைய நீரை

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

நிரப்பிக்கொண்டு உங்கள் தலையில் துப்பினான். இது போல் மறுபடியும் நடந்தால் அவற்றையும் எங்களுடன் பங்கீட்டுக்கொள்வீர்களோ என்னவோ? (சுசனின் இந்த செயல் வன்மையாகக் கண்டிக்கத் தக்கது. போராடுவோம், போராடுவோம். இறுதி வரை போராடுவோம்.)

हे सन्तः शृणुथाधुनैव मिलितैरस्माभिरेतच्छिवे
वाच्यं वेत्रहतिं विभज्य वयं भोक्तुं समर्थाः इति ।
नो चेत्पादहतिः शिलाग्रहरणं कोदण्डदण्डाहतिः
गण्डूषोदकसेक इत्यपि भवेत्सर्वं विभाज्यं हि नः ॥

ஒரு பக்தன் வேண்டிக்கொண்டான் :

பரபோ! தங்களை அடைவதற்கான வழியை பலவாறு சிந்தித்தேன். ஒன்றும் புரியாமல் நொந்து போனேன். கடைசியில் ஒரு உபாயத்தைக் கண்டுபிடித்து விட்டேன். வேகவதீ (வைகை) நதிக்கரையில் என் சடலத்தை விட்டுவிட்டால் அது மண்ணாகி வைகை நதி கரை மண்ணுடன் கலந்து ஒரு நாள் தங்கள் தலையில் ஏறிவிடும் அல்லவா?

ध्यायं ध्यायमुपायकोटिभिरहं त्वत्प्राप्तुमुपायं चिरं
निर्विण्णो निववैषमेकमधुना हालस्यचूडामणे ।
दिष्ट्या वेगवतीतटे यदि पतेदेतद्वपुर्मामकं
संरोहेदपि जातु तत्तटमृदा साकं त्वदीयं शिरः ॥

ஒரு பக்தன் பரிதாபப்பட்டான்:

சிவபெருமானே! என்ன அநியாயம் இது! உங்கள் தலை முழுவதும் ஒரே மண். சந்திர கலையெல்லாம் ஒரே

संस्कृतश्री:

SAMSKRITA SRI

புழுதி, கங்கை சேறாகிவிட்டதே! கபால மாலை உடைந்து விட்டது. ஆபரண நாகம் க்லேசம் அடைந்துள்ளது. இந்த மண் கூடையை தூக்கவேண்டிய அவசியம் தான் என்ன? கிழவி கொடுத்த அந்த பிட்டில் அப்படி என்ன ருசி? அந்த துஷ்ட கிழவி உனக்கு என்ன மாய மருந்து கொடுத்தாளோ தெரியவில்லையே!

धूलीधूसरितं शशाङ्गकशकलं जम्बालिता जाह्नवी
भग्नं ब्रह्मकपालदाम फणिनो भूषोचोतो क्लेशिताः ।
मृद्भारोद्धहनं कुतोऽभ्युपगतं को वा गुणः पिष्टके
सा दुष्टा जरा... किमौषधमदात्तत्रेति न ज्ञायते ।।

மற்றொரு பக்தன் புலம்பினான்:

ப்ரபோ! நீங்கள் ஜகதீஸ்வரனாக இருங்களேன். உங்களை கர்மவினை விட்டதா? மார்கண்டேயன் உயிரை அபஹரிக்க வந்த யமனை காலால் உதைத்தீரே! (சுஷ்ர யாகத்தில்) சூரியனுடைய கன்னத்தில் அறைந்து அவனுடைய பற்கள் அனைத்தையும் உடைத்தீரே! ப்ரம்மாவின் ஐந்தாவது தலையைக் கிள்ளினீரே! இந்த வினைகள் உங்களை விடுமா? கண்ணுக்கெதிரே உங்களை பாண்டியன் பிரம்பால் அடித்துவிட்டான்!

पद्भ्यां किं निहतः सुतो दिनमणेर्भग्नाश्चपेटाहतैः
दन्ताः किं तरणेः किमत्यपहतं धातुः शिरं पञ्चमम् ।
कामं त्वं जगदीश्वरो भव ततः कर्मापि किं जीर्यते
प्रत्यक्षं खलु पाण्ड्यवेत्रलतिकाघातोऽयमासादितः ।।

(தொடரும்.....)

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

श्रीमद्भूतयोगीतिदिव्यसूरिवैभवम्

Dr. V.SOWMYANARAYANAN,

Assistant Professor & Head, Dept., of Sanskrit,
D.G. Vaishnav College, Arumbakkam, Chennai 600 106.

प्रस्तावना :

भुवनवहनशीलं भूवराहं प्रणम्य

स्थलशयनपुरेशं स्थण्डिले शायिनं तम् ।

श्रवणमधुरपद्यैः श्रेयसे येन गीतं

भुवि दिवि नमनार्हं भूतसूरिं भजामः ॥

श्रीमदनन्तशेषादिभिः प्रसुखनित्यसरिभिः, परमपदे श्रीमति
वैकुण्ठे, निषेव्यमाणः श्रियः पतिः, श्रीमन्नारायणः, आनन्दैकार्णवे
भूते दिव्यमणिमण्डपे, सिंहासने, सर्वाभरणभूषितः, दिव्यायुधैश्च
देदीप्यमानः, नित्य-लीलेति उभयविभूतिनिर्वाहको भूत्वा, श्रीदेवी-
भूदेवी-नीळादेवीसहितः, अनन्त-गरुड-विष्वक्सेनादीन् नित्यसूरींश्च
अनुगृह्णन्, दशावतारैरपि अतृप्तो भूत्वा, पुनः 'आर्जुनवार्गाळ्' इति
विख्यातदिव्यसूरयः इति रूपैः लोकानुज्जीवयितुं सङ्कल्पसकरोत् ॥
तादृशसङ्कल्पानुगुणं श्रीमदार्जुनवार्गाळ् नाम्नां दिव्यसूरीणां
महाशयानामवतरणं श्रीमद्भागवतपुराणश्लोकद्वयं सूचयति-

कलौ खलु भविष्यन्ति नारायणपरायणाः ।

क्वचित्क्वचिन्महाराज द्रमिडेषु च भूरिशः ॥

ताम्रपर्णी नदी यत्र कृतमाला पयस्वनी

कावेरी च महापुण्या प्रतीची च महानदी । इति ।

एते च -भूतं सरश्च महदाह्वय-भट्टनाथ-

श्रीभक्तिसार-कुलशेखर-योगिवाहान् ।

भक्ताङ्घ्रिरेणु-परकाल-यतीन्द्रमिश्रान्

श्रीमत्पराङ्कुशमुनिं प्रणतोऽस्मि नित्यम् ।।

इति पराशरभट्टार्यकृतेऽस्मिन् श्लोके, पोय्यैयाऽङ्गुवार, भूतत्ताऽङ्गुवार, पेयाऽङ्गुवार, तिरुमऽङ्गुशैऽङ्गुवार, तोण्डरडिप्पोडियाऽङ्गुवार, कुलशेखराऽङ्गुवार, तिरुप्पाणाऽङ्गुवार, तिरुमङ्गैयाऽङ्गुवार, पेरियाऽङ्गुवार, श्रीमती आण्डाळ नाच्चियार्, मधुरकवियाऽङ्गुवार, नम्माऽङ्गुवार इति नामभिः द्वादशसूरयः इति परिगण्यन्ते । एते दिव्यसूरयः विविध-सन्दर्भेषु चावतीर्य, परमात्मनि श्रीमन्नारायणे परमभक्तिपूर्णाः अभवन् । भक्त्या स्वानुभवं भगवति श्रीमन्नारायणे परमभक्ति-भरितस्थितौ अप्रयासेन आगतानि वचनानि रसैकपूर्णानि भक्ति-फलानि शब्दरूपेषु, एते सूरयः अन्वगृह्णन् ।।

एवमेतैर्द्वादशसूरिभिः अनुगृहीताः सूक्तयः अस्मात्पूर्वाचार्येण श्रीमन्नाथमुनिना दिव्यप्रबन्ध इति नाम्ना सङ्कलिताः । तद्विव्य-प्रबन्धः चतुस्सहस्रसंख्याकः द्रमिडभाषायां नालायिरदिव्यप्रबन्ध इति कथ्यते । तत्र मुदलायिरम् उत प्रथमसहस्रे पेरियाऽङ्गुवार, श्रीमती आण्डाळ नाच्चियार्, तोण्डरडिप्पोडियाऽङ्गुवार, कुलशेखराऽङ्गुवार, तिरुप्पाणाऽङ्गुवार, तिरुमऽङ्गुशैऽङ्गुवार, मधुरकवियाऽङ्गुवार इति दिव्यसूरीणां दिव्यसूक्तयः परिगणिताः सन्ति । ङ्गण्डायिरम् उत द्वितीयसहस्रे तिरुमङ्गैयाऽङ्गुवार सूक्तयः गण्यन्ते । मूण्डायिरम् उत तृतीयसहस्रे इयर्पा इत्यपरनामके पोय्यैयाऽङ्गुवार, भूतत्ताऽङ्गुवार, पेयाऽङ्गुवार, तिरुमऽङ्गुशैऽङ्गुवार, नम्माऽङ्गुवार आदि दिव्यसूरीणां सूक्तयः गण्यन्ते । नान्नायिरम् उत चतुर्थसहस्रे, नम्माऽङ्गुवार सूरैः तथा श्रीरङ्गामृतार्यस्य च सूक्तयः इति परिगणिताः वर्तन्ते ।।

संस्कृतश्रीः

तेषु द्वादशसु, श्रीभूतयोगी नामा मुदलापुर्वार्गळ् इति प्रख्यातेषु त्रिषु दिव्यसूरिषु चान्यतमः । अयं योगी मामल्लपुरनामनि नगरे अवतीर्णः । श्रीवैष्णवमतग्रन्थेषु नालायिरदिव्यप्रबन्धे महत्वपूर्णं ग्रन्थगुच्छे मूण्डायिरमिति इयर्पा भागे **முண்டாயிரம் திருவாய்மொழி** इति पद्यानि अनेन योगिना अनुगृहीतानि । एतानि पद्यानि द्रमिड-भाषायां वेष्पा इति वृत्ते बद्धानि विलसन्ति । संसारे वृत्तं-वर्तमानं-वर्तिष्यमाणं विपरीतं सर्वं हे ! भगवन् ! दूरीकरोतु, ज्ञानदीपेन भगवतः कृपया सर्वं लोकं प्रकाशयितुमैच्छम् इति, भगवति स्वकीया भक्तिः अपरिमेया इति च अन्वग्रहीत् ।।

विवरणम् :

मामल्लपुरे विद्यमानस्य स्थलाधीशस्य स्थलशयननाथस्य दिव्यमन्दिरसमीपे एव एषः महायोगी अवतीर्णः इति ऊह्यते । किञ्च, तद्विव्यमन्दिरस्य पुरतः श्रीभूतयोगिनः अवतारविषयमधिकृत्य विलसन्तमेकं स्तम्भमपि भिन्नरूपेण पश्यन्ति जनाः । तद्विव्यमन्दिरस्य प्राकारभित्तौ बहिः श्रीमद्भूतयोगिनः अवतारस्थलम् इति घोषणापट्टमपि एकं संयोजितमस्ति ।

कौमोदकी-अंशभूतः भूतयोगी :-

भगवतः श्रीमन्नारायणस्य पञ्चायुधेषु अन्यतमं भवति गदायुधमिति । तदंशभूतः एषः भूतयोगी माधवीपुष्पोद्भवः इति श्रीवैष्णवाग्रेसराणां विश्वासः । उक्तं च -

मल्लापुरवराधीशं माधवीकुसुमोद्भवम् ।

भूतं नमामि यो विष्णोः ज्ञानदीपमकल्पयत् ।। इति ।

भगवन्तं स्थलशायिनं भक्त्या प्रेम्णा च गानरूपेण स्तुत्वा

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

स्वकीयं द्रमिडभाषाप्रावीण्यं प्राज्ञत्वं च एषः श्रीमद्भूतयोगी प्रादर्शयत् ।
श्रीमदवतारदिव्यस्थलम् :

भगवतः श्रीमन्नारायणस्य अर्चामूर्तिभिर्युक्तैः दिव्यमन्दिरैः भरिते तुण्डीरमण्डले, तरङ्गैः उद्वेलिते रमणीये समुद्रतीरे, 'तिरुक्कडल्मल्लै' इति नगरमेकमस्ति । एतस्मिन्नेव नगरे समुद्रतटसमीपे एकं दिव्यमन्दिरमप्यस्ति । तस्मिन्मन्दिरे विराजमानं देवदेवं पुरुषोत्तमं श्रीमन्नारायणं श्रीवैष्णवाः बहवः बहुधा स्तुवन्ति स्म । अष्टोत्तरशतदिव्यदेशेषु सप्तदशः एषः देशः तिरुक्कडल्मल्लै इति । अस्य नगरस्य अन्यः विशेषोऽप्यस्ति यत् मुदलावार्गळ् इति प्रख्यातेषु त्रिषु दिव्यसूरिषु श्रीमद्भूतयोगी अत्र अवततार इति । एतन्नगरं पुरातनं पुराणोक्तं च विलसति । संप्रति एतन्नगरं मामल्लपुरम् उत महाबलिपुरमिति च आहूयते । एतस्य दिव्यदेशस्य इतोऽपि वैशिष्ट्यमेकमस्ति, यत्, प्रायशः श्रीवैष्णवदिव्यदेशेषु भगवान् श्रीमन्नारायणः स्थित-आसीन-शयनित-गमनावस्थानुगुणं तत्तद्विव्यदेशेषु प्रतिष्ठापितः अर्चारूपमूर्तिमान् विलसति । शयनित-रूपे तु भगवान् श्रीमन्नारायणः आदिशेषपर्यङ्कशायी एव दृश्यते । तादृशं विना मामल्लपुरेऽस्मिन्नगरे भगवान् स्थण्डिले अर्थात् भूम्याः स्थले एव शयितो वर्तते । अतः एव तद्विव्यदेशः स्थलशयनमिति, तथा भगवान् स्थलशयनः इति च सर्वैः स्तूयमानौ विलसतः । एतदतिरिच्य, भगवान् स्वयमेव भूतयोगिनमपि अस्मिन्स्थले एतन्नगरमहिमाप्रकटीकर्तुम् अवतारयति स्म ।

संप्रति, अद्यतनीय इतिहासदृशा, क्रिस्तोः पश्चात् सप्तमशताब्देः मध्यमकाले श्रीमद्भूतयोगी अत्र अवततार इति मन्यते । स च भक्तिप्रवाहेण भगवतः महाविष्णोः श्रीमन्नारायणस्य अप्रतिम-

संस्कृतश्रीः

स्वरूपलावण्यं मानसिकचक्षुषा निपीय, तमधिकृत्यैव स्तवने निरतः
 आसीत्। इतरविषयेषु तस्य मनोवृत्तिः नाभवत्। भगवन्त मतिरिच्य
 किमप्यधिकृत्य तस्य नास्ति आसक्तिः। भगवतोऽनुग्रहेण बलेन च
 वेदवेदान्तार्थाः तस्य हस्तामलकतां गताः। लोकविषयेषु आसक्तिरहितः
 सः उत्तमसूरिः द्रमिडभाषायां पद्यैः मालां विरचय्य भगवते समर्प्य
 आनन्दभरितः विलसति स्म।

आद्यन्तरहिते भगवति श्रीमन्नारायणे परमभक्त्या गानैः स्तुत्वा
 मनसा हृष्टः स्मितविकसितमुखः, सः भूतयोगी प्रतिदिनं भगवतः
 चरणारविन्दयुगले पद्यमालां पुष्पमालां च समर्पयत्। सर्वदा महाविष्णोः
 गौणानि नामानि गायमानः सः द्रष्टृभिः भक्तैः दिव्यपुरुषः इति सम्मानितः।
 तादृशगुणवतः श्रीमद्भूतयोगिनः कृतीः किञ्चिदास्वादयामः।।

प्रथमम्, श्रीमद्भूतयोगी 'अन्वे तगळियाय्' इति पद्ये भक्तिं
 दीपपात्रीकृत्य, 'तत्र उत्साहतां घृतीकृत्य, चेतनां वर्तीकृत्य भगवते
 श्रीमन्नारायणाय ज्ञानदीपं द्रमिडभाषाप्रवीणोऽहं प्रदर्शयामि इति आरम्भं
 करोति स्म। मध्ये याने तवञ्चेदेन' इति पद्येन सप्तजन्मसु सर्वदा
 तपः कृत्वा द्रमिडभाषाप्रवीणोऽहं द्रमिडभाषायां पद्यमालां विरचय्य
 श्रीमन्नारायणचरणारविन्दयुगले समर्पयामि इति स्वकवित्वं द्योतयति।
 अन्ते च 'माले नेडियाने' इति पद्येन भगवतः श्रीमन्नारायणस्य कृष्णावतारे
 आसक्तो भूत्वा, हे कृष्ण! त्रिविक्रम! दैवतानामपि दैवत!

पुण्डरीकाक्ष! धेनुकासुरं यष्टिं कृत्वा कपित्थासुरं च ताडयित्वा
 द्वयोरपि असुरयोः संहर्त्रे! त्वयि च मम प्रेम उत भक्तिः अपरिमेया
 इति समापयति।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

समापनम् :

तामसभरिते अस्मिन् संसारे जाताः वयं, श्रीमद्भूतयोगीवचना-
नुसारं भगवन्तं श्रीमन्नारायणं प्रणम्य, तस्मिन् भक्तिं संवर्धयित्वा,
अन्ते च तेनैव अनुगृहीतं मोक्षं प्राप्तुं यत्नं करिष्यामः, तथा-

स्थलशयनगोप्तः! भूतयोगिन्! त्वमेव

जगति शुभतुलायां श्रीश्रविष्ठावतीर्ण!।

प्रतिहतसमुपघ्नः कोवळूर्देहलीस्थः

हृदमहदितिसूरी-सम्मतः सम्मितश्च॥

शुभतमसुमनस्थं अच्युतं नावगच्छन्

निबिडतमनिशायां विष्णुना मर्दितस्सन्।

भवतरणसुदीपः दीपितो यस्त्वयैव

हरिपदरतिगीताः ताश्च गाथाः विधेयाः॥

इति अस्मदाचार्यसार्वभौमस्य श्रीमन्निगमान्तमहादेशिकस्य
'कडलमल्लैकवावलने' इति प्रबन्धसारपद्योक्तसारमुक्त्वा समापयामि॥

❀ भारतवाणी ❀

ऋणैश्चतुर्भिः संयुक्ता जायन्ते मनुजा भुवि।

पितृदेवर्षिमनुजदेयैः शतसहस्रशः॥ १.१११.१२

एतानि तु यथाकालं यो न प्रुध्यति मानवः।

न तस्य लोकाः सन्तीति धर्मविद्भिः प्रतिष्ठितम्॥ १.१११.१३

உலகில் மனிதர்கள் பித்ரு கடன் தேவகடன் ரீட
கடன் மனுஷ்யகடன் என்னும் நான்கு கடன்களோடே

பிறக்கிறார்கள் இந்நான்கு கடன்களையும் எவன்

சரியான சமயத்தில் அறியவில்லையோ அவன்

நல்லுலகங்களை அடைவதில்லை என்பது

அறமறிந்தோர் முடிவு

शार्वरी - तुलामासः

(43)

OCTOBER - 2020

गद्यकाव्यभेदः

Sri. L. ANANDHAN

Research Scholar, Dept. of Sanskrit, SCSVMV, Kanchipuram

गद्यमऽपि पद्यवत् कवेः अभिव्यक्तिसाधनं भवति । मनुष्यः आदिकालात् यावत् सामान्यव्यवहारेषु गद्यस्य प्रयोगं कुर्वन्नस्ति । अतः गद्यमयी वाणी जीवनसमीपतरा भवति । संवेदनशीलस्य हृदयस्य आवेगमयी वाणी छन्दोरूपं गृह्णाति । व्यावहारिकगद्यम गद्यकाव्यानि इति द्वयोः महान् भेदः भवति । यद्यपि छन्दोमय्याः वाण्याः सम्बन्धः हृदयेन सह अधिको भवति तथा चिन्तनस्य सामान्यप्रक्रिया गद्यरूपे एव भवति, तथापि गद्यकाव्ये सर्वेऽपि पद्यकाव्योपस्थिताः काव्यगुणाः उपलभ्यन्ते । गद्यकाव्येऽपि मस्तिष्कमपेक्षया हृदयपक्षस्यैव प्राबल्यं वरीवर्तते, तथा कल्पनायाः उच्च उड्डयने तत्रापि तावानेव सम्भवो भवति यावान् पद्येषु भवति । पद्यवत्, गद्येऽपि आनन्ददानक्षमतोत्पादनं कठिनमेव । अतः गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति ।

गद्यकाव्ये रमणीयतोत्पादनाय वाक्यविन्याससौष्ठवमपेक्षितं भवति । वाक्ये परिपक्वताप्राप्तये सुकवेरपि सतताभ्यासः अनिवार्यो भवति । अभीष्टस्यार्थस्य अभिव्यक्त्यर्थम् उपयुक्तानां पदानां वाक्ये सन्निवेशनमेव परिपक्वता उच्यते । भाषानिपुणानां कवीनां कृतिषु उपयुक्ता शब्दावली नृत्यति । भाषाविशारदः कविः न प्रतिपदम् अन्वेषणं कृत्वा लिखति, अपि तु स्वतः पदानि अग्रे समागम्य भावेभ्यः सुन्दरामाकारं प्रददाति ।

स्वरूपस्य बन्धस्य चाधारेण गद्यकाव्यस्यापि विविधाः भेदाः कृता भवन्ति । स्वरूपाधारेण कृताः भेदाः वस्तुतः वाक्यविन्यासं

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

वाक्यपदावलीनिवेशं चैव अधिकं प्रकाशयन्ति । रूपदृष्ट्या गद्यस्य निम्नलिखिताः चत्वारः भेदाः उक्ताः -

१. वृत्तगन्धोज्झितम् - एतत् गद्यस्य सरलं रूपं भवति । एतत् समासरहितं भवति तथा अस्य कश्चिदपि भागः क्वचिदपि छन्दोविशेषस्यांशो न प्रतीयते

२. वृत्तगन्धि - प्रस्तुतगद्यस्य कश्चिद्भागः यदि कस्यचिच्छन्दोविशेषस्य अंशः प्रतीयते, तथा तत्र तत्सदृशा मात्रा, तत्सदृशस्य लयस्य प्रवाहस्य वा सङ्केतः लभ्यते, तदा तत् वृत्तगन्धि उच्यते । इयं वृत्तगन्धिता कस्यचिदपि वार्णिकस्य मात्रिकस्य वा छन्दोविशेषस्य भवितुमर्हति ।

३. उत्कलिकाप्रायम् - दीर्घसमासवत्या पदावल्या संयुक्तं वाक्यम् उत्कलिकाप्रायमुच्यते । सर्वाण्यपि पद्यकाव्यानि, नैकानि च चम्पूकाव्यानि प्रकारममुं दर्शयन्ति ।

४. चूर्णकम् - एतत् न तु समाहाररहितं भवति, न वा दीर्घसमासभारवहम् । अल्पसमासयुक्तपदावल्याः सम्पन्नत्वमित्येव अस्य विशेषता भवति ।

अग्निपुराणेनापि वृत्तगन्धोज्झितं विहाय शिष्टाः त्रयो भेदा एव संमताः । भोजेन उत्कलिकाप्रायं पद्यगन्धीति द्वयमेवैतत् स्वीकृतम् । विश्वनाथेन गद्यस्यो उपर्युक्ताः चत्वारोऽपि भेदाः अङ्गीकृताः । भोजेन स्वीकृतं द्वयं विहाय शेषौ अस्यैव प्रकारभूतावुक्तौ । तद्वृष्ट्या सुकुमारसन्दर्भः ललितः, प्रस्फुटितसन्दर्भसम्पन्नः निष्ठुरः, अनुल्लिखितसमासयुक्तः चूर्णः, उद्भटसमासविद्धः आविद्धः इत्यादयः

गद्यकाव्यभेदाः न सन्ति, अपि तु गद्यशैल्यः भवन्ति यासामन्तर्भावः
रीतिषु वृत्तिषु च विद्यते । -

ललितं निष्ठुरं चूर्णमाविद्धं चेति योऽपरः ।

विशेषः स तु गद्यस्य रीतिवृत्त्योर्भविष्यति ।।

(सरस्वतीकण्ठाभरणम् २.२६)

राजशेखरेण अस्य प्रकारस्य इतिवृत्तस्य उपस्थित्यनु-
पस्थित्याधारेण गद्यकाव्यं शुद्धचित्रकथात्यादिरूपेण विभक्तम् । तथैव
कथासन्निवेशस्य (आख्यातस्य) उपस्थित्याधारेण वाक्यं दशविधमुक्तम्
- एकाख्यातम्, अनेकाख्यातम्, आवृत्ताख्यातम्, एकाभिधेयाख्यातम्,
परिणताख्यातम्, अनुवृत्ताख्यातम्, समुचिताख्यातम्, अध्यहताख्यातं,
कृदभिहिताख्यातम् अनपेक्षिताख्यातमिति । एषां वाक्यानां नामानि
एव तत्तल्लक्षणानुकूलानि भवन्ति ।

भाषायां प्रवाहोत्पादनार्थं विशिष्टार्थबलप्रदानार्थं च
एकार्थविश्रान्तिकवाक्यानां प्रयोगः क्रियते । जयदेवेन एतानि वाक्यानि
वाक्यकदम्बकानि उक्तानि । -

वाक्यान्त्येकार्थविश्रान्तान्याहुर्वाक्यकदम्बकम् ।।

(चन्द्रालोकः १.२५)

यथा पद्यमुक्तकस्य सर्वेऽपि प्रकाराः पद्यात्मकप्रबन्ध-
काव्यस्याङ्गानि भवितुमर्हन्ति, तथैव गद्यस्य उपर्युक्ताः सर्वाः शैल्यः
गद्यमुक्तककाव्यानां प्रबन्धात्मकगद्यकाव्यानां वा पुरतः समानरूपेण
व्यवहर्तुं शक्याः । एषां भेदानां मूल्यं शैलीवश्लेषणदृष्ट्या
नामकरणदृष्ट्याश्च अधिकं वर्तते ।

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

बन्धानामाधारेण अग्निपुराणेन गद्यकाव्यं पञ्चविधमुक्तम् -
 आख्यायिका, कथा, खण्डकथा, परिकथा, कथानिका चेति ।
 पश्चाद्वर्तीनाम् आचार्याणां मतानुसारं, कथाः आख्यायिकायाश्चैव
 गद्यकाव्यस्य मुख्याः लोकप्रियाश्च सिद्ध्यन्ति । शिष्टानां समाहारः
 अनयोः एव संभवति । दण्डिना, हेमचन्द्रेण, वाग्भटेन, विश्वनाथेन
 च गद्यकाव्यस्य कथा आख्यायिका इति भेदद्वयमेव मतम् ।

आख्यायिकायाः लक्षणं आचार्यः भामहः इत्थं प्रस्तौति -

गद्येन युक्तोदात्तार्था सोच्छ्वासाख्यायिका मता ।

वृत्तमाख्यायता तस्यां नायकेन स्वचेष्टितम् ।।

वक्त्रं चापरवक्त्रं च काले भाव्यर्थशंसि च ।।

(काव्यालङ्कारः १.२५-२६)

उदात्तेन अर्थेन सम्पन्नम्, उच्छ्वासशः विभक्तं, गद्यशैल्या
 च लिखितं यत् काव्यं तदाख्यायिकासंज्ञकम् । अत्र नायकचेष्टितवृत्तः
 तन्माध्यमेनैव वर्णितं भवति । तत्र तत्र वक्त्रापरवक्त्रच्छन्दोविशेषेणापि
 भाविनः अर्थस्य सूचना दीयते । हेमचन्द्रेण लक्षणमेतत्स्वीकुर्वता
 हर्षचिरतम् आख्यायिकोदाहरणं मतम् । वाग्भटेन नायिकाख्यात-
 स्ववृत्तमपि आख्यायिका उक्तम् । अपि च तेन वक्त्रापवक्त्रच्छन्दसोः
 अनिवार्यता न स्वीकृता । वाग्भटदृष्ट्या कन्यकापहारः समागमः
 अभ्युदयः इत्यादीनां वर्णनं तत्र भवति, मध्ये मध्ये च मित्रादीनां
 मुखावृत्तमपि अग्रसरं क्रियते । विश्वनाथेन आख्यायिकामपि कथावत्
 मत्वा कतिपय अन्यविशेषाः अपि निर्दिष्टाः । विश्वनाथदृष्ट्या
 आख्यायिकायाः आरम्भे कविवंशवर्णनं भवेत् । तत्र मध्ये मध्ये

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

कविप्रणीतच्छन्दांसि अपि भवितुमर्हन्ति । अस्य विभागः आश्वासः
उच्यते । आश्वासानामारम्भे आर्यया, वक्त्रेण, अपरवक्त्रेण च भावार्थः
सूच्यते ।

कथायाः क्षेत्रम् अत्यन्तं व्यापकं भवति । अस्य नायकः
धीरः शान्तश्च भवेत् । गद्यस्य पद्यस्य वा शैल्याम्, अन्यभाषासु वा
अस्य रचना साध्या । हेमचन्द्रेण विषयोऽयमित्थं स्पष्टीक्रियते -

आख्यायिकावन्न स्वरचितव्यावर्णकोऽपि तु धीरशान्तो
नायकः । तस्य तु वृत्तमन्येन कदिङ्ग यत्र वर्ण्यते सा
काचिद्गद्यमयी, कादम्बरीवत् । काचित्पद्यमयी लीलावतीवत् ।
सर्वभाषानुविद्धा संस्कृतप्राकृतेन मागध्या शुरसेन्या शच्या
अपभ्रंशेन वा रचिता कथा ।

(काव्या.१. अ. वाग्भटः । हेमचन्द्रः ८ अ. पृष्ठ. ४०३)

विश्वनाथमतानुसारेण कथायाः सरसं वस्तु गद्यरूपेणैव निर्मितं
स्यात् । क्वचित्क्वचित् आर्या, वक्त्रम् अपरवक्त्रं वा छन्दः भवितुमर्हति ।
आरम्भे कैश्चित्पद्यैः नमस्कारः (मङ्गलाचरणं) खलादिकीर्तनं च
भवितुमर्हति । -

कथायां सरसं वस्तु गद्यैरेव विनिर्मितम् ।

क्वचिदत्र भवेदार्या क्वचिद्वक्त्रापवक्त्रके ।।

आदौ पद्यैर्नमस्कारः खलादेर्वृत्तकीर्तनम् ।।

(साहित्यदर्पणम् ६.३३२-३३३)

(अनुवर्तते.....)

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

पदरञ्जनी - २५

Dr. N. SRIDHAR,

Delhi

1		2		3		4	5	
		6						
						7		8
9	10				11			
			12					
13		14					15	
		16						
17	18			19		20		
21			22				23	

वामतः दक्षिणम्

१. अस्मच्छब्दः प्रथमैकवचने (३)

४. एषः याचते। (३)

६. पटस्य पटनिर्मिता वा कुटी (४)

९. परिमाणं, छन्दसां ह्रस्वदीर्घादिप्रभेदः (२)

११. दशरथस्य पुत्रः (४)

शार्वरी - तुलामासः

49

OCTOBER - 2020

संस्कृतश्रीः

SAMSKRITA SRI

१२. एषः वयति। (४)
 १४. निर्झरः (२)
 १५. सूत्रविवरणग्रन्थः (२)
 १६. स्वजनः (२)
 १७. कुम्भकारः (३)
 २०. ऊरुजङ्घयोर्मध्यभागः (२)
 २१. शुभस्य भावः, देवता (२)
 २२. पद्मम् (३)
 २३. गङ्गायाः पुत्रः (२)

उपरिष्ठात् अधः

१. द्रोणाचार्यस्य पुत्रः (४)
 २. कम्प-धातोः लटि प्रथम.पु. एक.व. (३)
 ३. अस्य कुलं नास्ति, पाण्डवेषु अन्यतमः (३)
 ५. चक्रहस्तः, विष्णुः (२)
 ७. संशयः (३)
 ८. रथस्य स्वामी, रथारूढः (२)
 १०. भयः (२)
 ११. वनोद्भूतः अग्निः (४)
 १२. नौकाविशेषः, वहनम् (३)
 १३. सीतारामयोः पुत्रौ (४)
 १४. बलेन सहितः (३)
 १५. मूर्त्तपदार्थम् अनुगच्छति, छाया (४)
 १८. प्राप्तिः (२)
 १९. भविष्यतीति (२)

शार्वरी - तुलामासः

50

OCTOBER - 2020

Printed here in all Languages :

Sanskrit, Tamil, Granthaam. Digitized by Muthulakshmi Research Academy,
 Cell: VKN Enterprises 9840217036

साहित्यचित्रम्

(चित्रम् - शम्लाजीमन्दिरम्, गुर्जरदेशात्)
असंभवं हेममृगस्य जन्म
तथापि रामो लुलुभे मृगाय ।
प्रायः समापन्नविपत्तिकाले
धियोऽपि पुंसां मलिना भवन्ति
हितोपदेशः २.२८

मैत्रीं भजताऽखिलहृद्भेत्रीम्
आत्मवदेव परानपि पश्यत ।

युद्धं त्यजत, स्पर्धां त्यजत
त्यजत परेष्वक्रममाक्रमणम्
जननी पृथिवी कामदुघाऽऽसौ

जनको देवः सकलदयालुः

दाम्यत दत्त दयध्वं जनताः

श्रेयो भूयात्सकलजनानाम् ॥

Printed by: Zigina Graphics, 3/1, Thiruvalluvar Street, Triplicane - 5

Edited and Published by Sri S. Srinivasa Sarma on behalf of the

Sanskrit Education Society (Regd.)